

05

№-56

ТОМ УДАРНИК

№ 1 1930

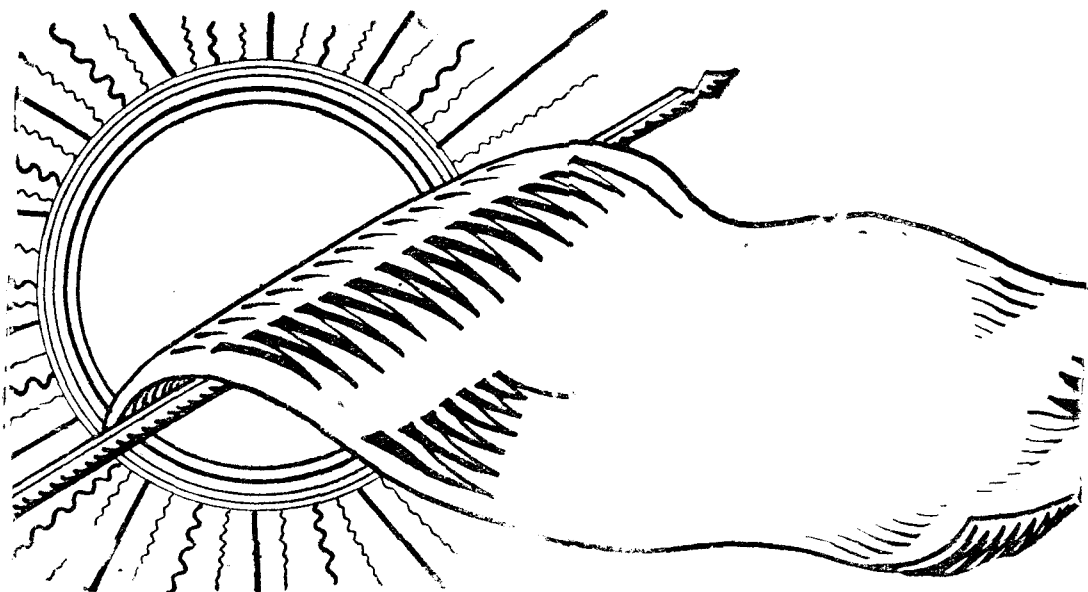
Томск декабрь № 1. 1930г.

ЈУР-ИЊ d A Л И Г .

Стр.

дас нольот порог вылын Лѣкачов М. П.	1.
Пондам ударноја тыртны куимѳт год пјатилеткалиѳ Вильесов А. В.	3.
Врепителлез Зубов С. П.	5.
Перевыборрез советтезлѳн Зубов С. П.	7.
Отсалам совет бѳрјан кадын Зубов С. П.	9.
Вѳр кѳжајство қомі округын Беребікіна О. Е., Спорова А. М.	12.
Вѳр Онтон Пјѳдор.	16.
Вѳрالیглѳн сыланкыв Піѳу Ѡњѳ.	18.
Вѳралиссез Зубов С. П.	19.
Меканѳірујтам вѳр қыскалѳм Онтон Пјѳдор.	22.
дурдам вѳр петкѳтны лапа вылын Онтон Пјѳдор.	24.
Вѳр кералѳм (Нѳкрасов гѳрти) Піѳу Ѡњѳ.	25.
Смола керіѳ Онтон пјѳдор.	27.
Пу пилѳтан завод Онтон Пјѳдор.	28.
Пу гѳгѳрса прѳмысол Онтѳн Пјѳдор.	30.
Мастѳрскѳјын Піѳу Ѡњѳ.	32.
Строїтельство Онтон Пјѳдор.	33.
Керам областнѳј тракт Зубов С. П.	35.
Субботнѳккѳз Зубов С. П.	38.
Вилъ совкоз	40.
Ѡшын кѳрт тујланъ Лѣкачов М. П.	41.
Туркѳіб Мошегова А. Т.	42.
Віт велѳтчіѳ Зубов С. П.	43.
Отсалиссез Лѣкачов М. П.	46.
Керкеран Піѳу Ѡњѳ.	47.
Қыщѳм кнѳгаез колѳ лыѳфыны Попова Е. М.	48.

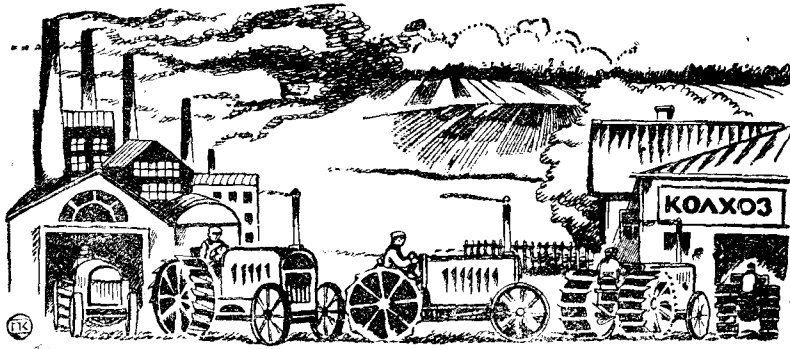

дас һолөт порог вылын

Гымалан кабыс-тај
Поездөн мунө.
Каттышсө бөрланө
Год вылө год.
Быдмам і јонмамө,
Вын мијан уна...
Виль тујвлө сувтіс
сҗеревна, завод.
Ловтиссө кокнѳіка
Етатщөм лунө,
Ужаліс јөзліс көр
Виқөтан вын.
Өтік кыв, ыжыт кыв
Корсө сек шуны:
дорам ми, камгамө
Јон керку жын!
Виқөт-жө отырыс
Площад-тыр ээрө,

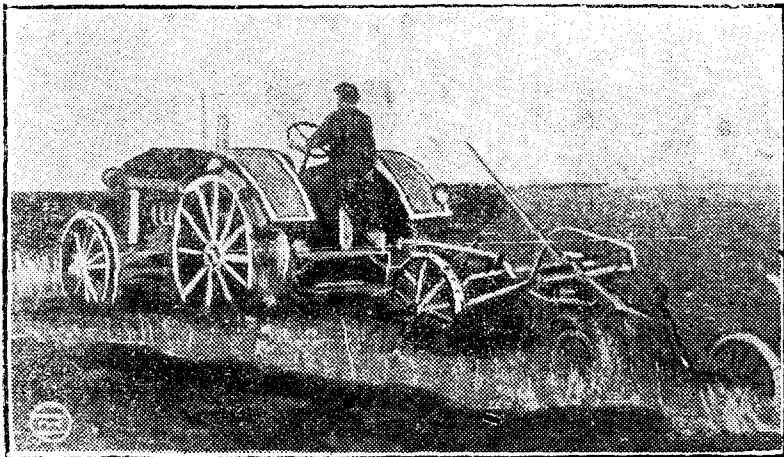
Кың ыжыт төв кості
Ыб вылын су.
Павјөвтчис оссис лун
Гөрд би Југөрөн,
Музыка гымнѳіс,
Кылатө, чу!
Ыжыт Октабр лун
Отыр панталө,
Озкөлөн вужө
Ешө виль порог.
Знамјаыс вылына
Талун павјалө;
Сувтө мијан оқө—
Бөра виль мөг:
Вит вога план колө
Оланө пыртны.
Етијө мөгсө
Ас төдө быд морт

Јонжыка, јонжыка
 Кіез пізыртам,
 Лысінным суґас-на,
 Сёләмным—көрт,
 Віт вога план бердө...
 Важкөт орөтам...
 Заводдез гіганттез
 Сувтөтамө сар.
 Межатөм ыббез мі
 Шөравны пондам.

Мі пөльтамө му пагта,
 Пөльтам пожар.
 Нещкамө му сорнас
 Сімсө да багсө.
 Міјанкөт мунө
 Не өтік, **не** кык.
 Кывзө, өј, кывзө,
 Кың сук вөра јагсө
 Сајмөтө, когалө
 Тракторнөј зык.

Лыкачов.

ПОНДАМ УДАРНОЈА ТЫРТНЫ КУЛИМӨТ ГОД ПЈАТИЛЕТКАЛИГ

Оқжык вил көжајственнөј годыс лыиҕиҕиҕ 1-өј октабр лунған, а өни сја лог 1-өј январған. Октабр-декабр шувө ударнөј кварталон. Уна колө ужавны, медбы лөөтчыны вил год кежө.

Быдөг-ја мјө керім мыј коліс, мед тыртны пјатилетка ноль годон. Кык год-ни ужалім пјатилетка өөрті. Виқөтам уна-ја мјө керім, уна-ја ешө коліс керны? 1913 годын шедтөмаг СССР-ас із-шом (каменнөј уголь) 28,9 мільон тон-

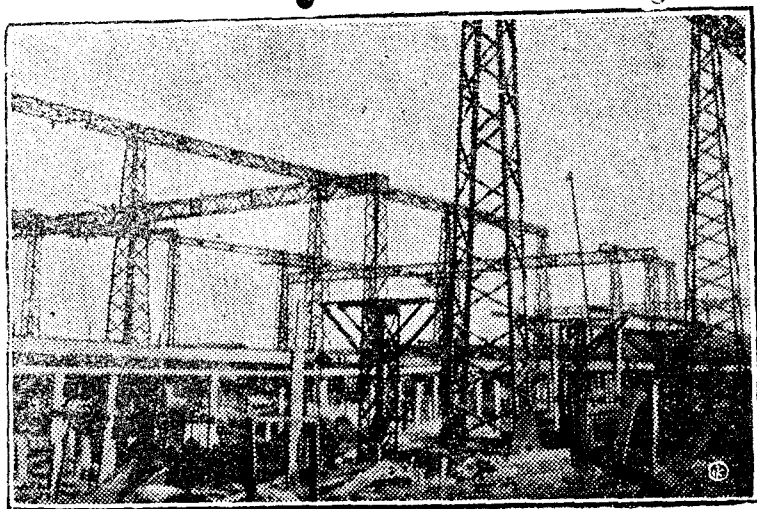
на. 1927-28 годын шедтөмаг 35,4 мільон тонна. Медбөрја пјатилетка годө колө шедтыны 75 мільон тонна. Адзат, мында колө керны.

Төдат-ја, челаф, кық мјан ужалө Уральскөј кочагарка—Кізел? Кық сја тыртө асҕиҕ плансө? Адзө гачетаіс, кық Кізелын мунө уж?

Нефт лебтөмаг 1913 годын 2,2 мільон тонна, 1927-28 г. 11,7 мјл. тонна. Пондасө шедтыны медбөрја пјатилетка годө 21,7 мільон тонна. Нефтсө адзөмаг мјан Уральскөј областын, Чусовскөј городокын. Пондамө бура ужавны, чожажык петам нуждаіс да һавіс.

Виқөтө, кытөн мјө шедтам унажык көрт,-көртіс керөны машинаез

1913 годын шедтөмаг 4,2 мільон тонна чугун. 1928-29 годын 5,5 мільон тонна, а колө медбөрја пјатилетка годө шедтыны 17 мільон тонна.

Міжан округын көрт руда ем. Колө строитны завод, мед ета көрт рудаг шедтыны чугуун да көрт. Төдат-ја тижө, челаф, кытөн строитчоны ыжыт заводдез көртсө да чугунсө шедтыны? Јуалө велөтигнытліө.

Пондам керны көрт туј

1913 годын вөлөмаг көрт тујез сизим дас сурс (70000) кілометр 1930 годын сизим дас кваѣ сурс (76000), а 1933 год кежө лоасө өкмыс дас кыкјамыс сурс (98000) кілометр.

Міжан округын куѣ мунас сиз-жө көрт туј. Виџөтө, кыщөм местаез куѣ сижө мөдөны нуөтны?

Пондам лебтыны урожај ыббез вылын. Гетам государстволө унажык њаѣ

1913 годын быдсөн өктөма њаѣ 82 мильон тонна, 1927-28 г. 75 мильон тонна. Медбөрја пјатилетка годө колө 120 мильон тонна. Лыдө, челаф, уна-ја өктөма њаѣ мијан округын, кытөн урожајыс вөлі буржык, колкозын али јединолычнөј коџајствоын? А тјан селсоветын, кыџ мунө њаѣ заптан кад?

Пондам быдөнным бура велөтчыны

„Неграмотнөј өтиркөт он кер согсиализм,“ висталис Лечир. 1915 годын началнөј школаезын велөтчөмаг 7235988 морт, 1928-29 годын 10124260 морт. Оні быдөс челафлө 8-10 годвалө колө велөтчыны школаын. Медбөрја пјатилетка годө пондасө велөтчыны—17000000 том морт. Кыџ мунө неграмотность бырэтөм челаф коласын? Тјан быдөнныс-ја велөтчэны? А кыџ ыжыт неграмотнөјјез велөтчөны? Көр чулалас пјатилетка, колө керны быдөс өтирөс грамотнөјјөн.

Виџөтам, кыџ тыртөны пјатилеткалис плансө мијан рајонын, селсоветын, колкозын, школаын. Панталам вил коџајственинөј годсө да кутчам сыліс плансө тыртны.

ВРЕДИТЕЛЛЕЗ

Тöдат-ја тижö, че-
лад, неважын ОГПУ
адзöм враггезöс со-
ветскöй властлиг?
Кытöн нија вöлöмас?
Пукалöмас нија му-
кöдыс Госпланын,
ВСНК-ын (Высшöй
Совет Народн. Коз.),
мукöдыс журалиссезэн
заводдезын да пабри-
каезын.

Юрт Вышинскй лыддö прёговор вредителлелö

Кинез нија сетщöмөг?

Ужалиг öтёр врагөн советлö оз пöртчы. Капиталист пижанез, кöдна велöтчöмас ыжыт грамотаöз да инженерез, öтувтчöмас „промышлен-
нöй партйаö“. Натодиль партйа керöмас, мед бөр чепöстны сотсйали-
стическöй строителство. Журалиссез нылөн вöлöмас профессор Рамзин,
инженерез: Ларичов, Чарновскöй, Педотов да мöдиккес. Кык сурс (2000)
морт нылөн партйаас вöлöмас.

Мый нија керöмас?

Быд нож нија пешлиöмас разны мйжанлиг промышленность: сöм ви-
чöмас вес, кöрт туллез вылын уж зугöмас, виль товар везлöмас сетщöмö,
кöда оз ков талун режö, виль заводдез, виль пабрикаез, кöднö колис ке-
рöмөн термöтны—быд-нож панталöмас.

Мыла нија сйз панталöмас?

Нија мöдöмас мэд ужалиг öтёр лебтис бунт советвластлö товар понда.
Сы пораö-жö СССР вйзр сажö (гранича сажэ) жуөр-жуөрлö индöмас
кыз кынöма капиталисттезлö, кыз јонмö мйжан кöзайстро,
Гэрд армија i сйз озлань.

Мыј мөдiсө керны кыз кынöмa буржујјез?

Буржујјез, кэднэ 1917 воэ СССР-iс ужалiс отiр вашотiс (Рјабу-шинскöј кэҗаин сiтеч пабрикаезiс, Мiлуков-кэҗаин сахар заводiс, гене-рал Фенiкин, Лукомскöј i мөдiкнез), да мөдiк государствоезiс (Пуанкаре да Бријан Прантöјјаiс) лөгөтчiсө лебтыны гожумнас 1930 воö, 1931 воö војна. Етаҗ нија СССР-iс мөдiсө быдöс коммунистезсө вашэтны да советвлаҗ тујö пукгөтны кыз кынöмa буржујјезöс, сөтавны нылö бөр пабрикаез да заводдез, јансэтны СССР ас коласын.

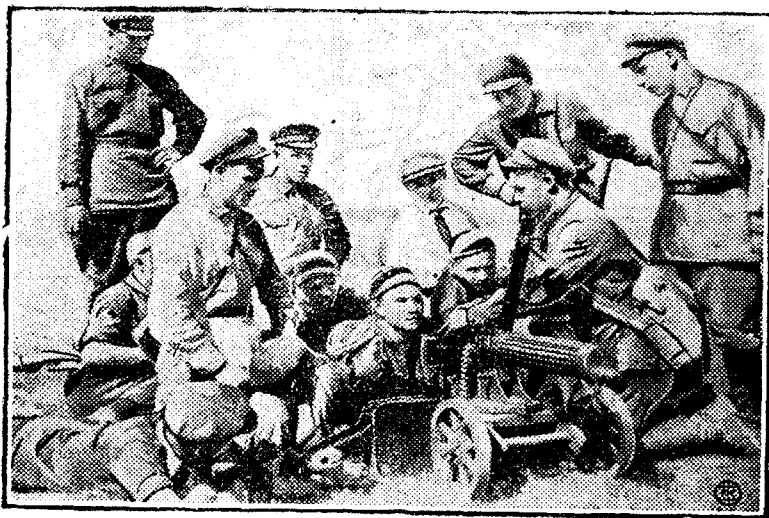
Уҗалiс отiрлө мыј колö керны?

Адҗат, мыј керны мөдöмaс вредiтельлез да врагез,—чапкыны со-ветвлаҗ, керны војна.

Быдöс ужалiс отiр СССР пагта паныт ета врагезлө кутчiс чорытҗыка велэтны военнöј уж, öтсавны јонмөтны оборона СССР-лiс лебтыны промышленноҗ да сельскöј кэҗајство.

Мыј керат тiјö, чельаҗ, советскэј страна оборона лебтöм понда? Гiжö мијанлө.

Чельаҗ, учөтсаҗ велөтчө адҗыны врагезöс ужалiсвезлiс.

Велөтöны военнöј уж.

ПЕРВЫБОРРЭС СОВЕТТЕЗЛӘН

Локтö кад, көр ужаліг отір оғын советтез пондасө вiставны ас-
гiныс уж. Ужаліг отір пондас бөрjыны вiл совет. Колхознiккез, гов,
шөрөтема jöзлө колö бура тöдны етö кадсö.

Кулаккес, поппез да подкулачнiккез важын-нi вiдчiгöны перевы-
борресö, медбы бөрjыны советас сетщöм мортэс, көда пондiс сулавны
ны понда.

Кiнöс колö кулаклö советö?

Көда мунö советвластлö паныт. Көда шоныт олансö кулакліг
бергötö бы бөр. Көдалö оз ков колхоз. А волхоз только гов отiрэс мездö
кулак кiпод увтiг. Кулак табун пыртöны советö сетщöмö, көда оз

вез зорѳтны мїжанліг промышленностъ городовн, заводын. Нылэ советэ колэ сетщѳмѳ, кѳда оз лез колхоззез остїкѳ бырѳтны кулаччоѳс.

Кыз советтез мїжан округын отсалїсѳ зорѳтны сотсїялістїческѳј кѳ-
ѳажство, кыз нуѳтїсѳ нїја вїѳ колхоз-јылын, кыз нылѳ ѳтсалїсѳ быд-
мыны да јонмѳтны,—колэ јуавны быд ужалїг ѳтїрлѳ советліг. Кыз
умѳла нїја нуѳтїсѳ уж, так колѳ вїл бѳрјан кадѳ бѳрјыны сетщѳмѳ,
кѳда вермїс бы етѳ уж вїѳны.

ѳдѳѳн умѳла мунѳ уж мїжан їнка пѳлѳс коласын. Вунѳтчѳны нїјѳ
пыртны советѳ ужавны. А поѳѳ-ја ѳнї їнкаѳс колны бокѳ, кѳр мїжан
велѳтїс Лѳнїн вїсталис: „быд їнкалѳ колѳ кужны управлајтны
государствоѳн“.

Но ѳнї аснут думајтѳ: поѳѳ-ја гортын їнкалѳ, гов мортлѳ, шѳрѳт-
ема јѳзлѳ, колхознїклѳ, батраклѳ пукавны гортын, кѳр вїліг дѳрѳны
вїл кѳѳажство, кѳр ыб вылѳ петѳ трактор гѳрны, кѳр ыб вылѳ петѳ не
ѳтїк морт, а арѳель. Кѳр петѳны не ралнїкѳн гѳрны, а плуггезѳн
не кѳѳчан кудѳн кѳѳѳ ужалїг, а кѳѳан машїна, не вартанѳн песѳ
асѳїс вын, а вартан машїна желлѳ вартѳ су.

Но кїн пондас пукавны гортын сы кадѳ, кѳр лезїсѳ вїл трактор-
нѳј заводдес (Сталинградын, Чолабїнскын), строїтчѳны вїл гїганттез,
кыз магнїтстрој. Но кїнлѳ ета кадѳ ѳкота пукавны гортын, не тѳд-
ны ужалѳм советліг вїл кѳѳажство јыліг, кыз пондас ужавны вїл совет?

Быд їзбїрательлѳ колѳ локны бѳрјыны советтез.

А тѳдат-ја кїнѳс шуѳны їзбїрательнас? Кїннез тїјан лїшенѳеччез?
Кїнліг констїтутсїја гѳрті бѳстѳны бѳрјан праваез? Кыз шуѳѳ
їзбїрательыс, кѳдѳ бѳрјѳны? Кынымган бѳрјїсѳ депутат феревнанын, го-
родын? Кыз бѳрјїсѳѳ Рїк, Окрїк, Облїк і Втсїк?

Рїсујтѳ, кыз мїжан бѳрјїсѳѳны советтез сельсоветган да ВТСїК-ѳѳ.

**Гетам школаганъ наказ вїл советлѳ: мед чельад
ї гырїг морттез ез колтчѳ велѳтчытѳг.**

Отсалам совет бөрјан кадын

— Кыщом-кө кыгаез велөтигным вайс?—Шуө Пена..—Лыддыны урокнас мөдө віль кыгаиг. Визт, Кола, кыщом лэз коркаа. Навтэ-ед картинкаез емөг?—Мөдис токо пешлыны пызан выліс, да сетчө і локтіс велөтигыс жырјас. Пукөім быдөнным.

— Пондам талун повесткаез гіжны,—горөтчіс велөтіс.

— Кыщом повесткаез?—мі жуалім.

— А локтө совет бөрјан кад, колө быд избірательлө ыстыны жуөр, медбы локтіс собранно вылө. Оз-ед төдө көр локны.

— Міјан фервнаын был ешө некін оз төд.

Гетіс велөтіс быд мортлө кніжкаез повесткаездн да пуктіс оқас спісоккез избірательлезліс. Вігталіс бура, кыз колө гіжны. Быд урок гіжим, токо перојезным сылөны.

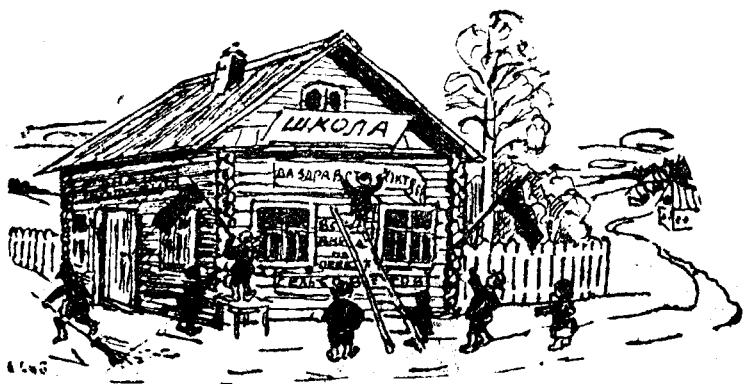
Перемена бөрын пондім сорнітны, мыјдн мі вермам отсавны совет бөрјан кадө і мыј вермам керны.

— Ме вігтала,—горөтіс Олоша.

— Но вігтав, мі кывзам,—шуө велөтіс.

— Гіжам плакаттез да лозунгтез.

— Кыщөмөг?

Сетчө јуррезнысө чельад бшөтісө, не-вна чуннезнысө оз сојө, сыбурна пондісө думайтны.

— Но кін-нө вігталас?

Лебтіс кі Гріша. Велөтіс щөктіс вігтавны.

— Ен вунөт лунсө, көр пондасө бөрјаныны віль совет!— Вігталіс Гріша.

— Бур. А те ешө вігтав, Кола.

— Ен вунөт собранно лун, көр совет пондас вігтавны асоіс уж.

— Сіз.

— А менчым-тај он і жуав,—шуб Анну.

— Но вістав, вістав.

— Ен бэрјы советö кулакös, попös!

— Öddön бур. А те кыщömö думажтін?—Жуалö велötig Грिशалис.

— Колкознык, гов да шөрöтема jöz, тiжанлö колö бура пессыны виль совет бөрjikö.

Сiз уна бөрjikö лозунггесö.

— Вот, мыј,—горötig Ольш—колö лозунггесö öшлыны улычаö, совет дынö да лавка дынö.

— Колö, колö. А гортаныт раз оз ков?

— Колас і гортын өтенаезö лакны.

— А ме дак шуа: колö аслыным лакны фервчанын Геңа-Мiш керкуö,—шуб Пома Баранiс.

— Мыјлö Геңа-Мiш керкуö?—Жуалöны чельаф.

— Од-ја мыј вермö казавны? Ны керкуын—ед пондасö бөрjыны советсö.

— А был-ед мiжан тоже колö öшлыны,—вiсталiс Анну.

— Со ета сiз, токо менам маму нафтö оз лок собрањо вылас,—шуб Ваңу.

— Мыј лоiс, мыла оз лок.? Тiјö-ед колкозын, раз позö колкозныккеслö совет бөрjан кадын лукавны гортын?—жуалö велötig.

— А вонокös кытчö лоштас.?

— Чельаф, ноко думажтö, мыј позö керны, медбы Ваңалөн мамыс локтiс собрањо выло, сылөн-кö кага ем.?

— Ваңаыс-ед ачыс абу учöt, ас вöфiтчыштö öтик рытсö.

— Меным некөр. Меным колö кыгаез лыдфыны.

— Ен леб. Ме мамös тiжанö-жö щöкта вайötны сојös. Öглаын пондам лукавны.—Анну горötig.

— Менö примiтат? Ме тiжанö-жö локта,—шуб Пена.

— Но ме жуала-iнö мамöлис.

— Чельаф, чельаф, кывзö-жö,—горötig местасаң Грiша.

Шаж-паж быдөнныс лоiсэ, пельлез öшötисö, лöгötчiсö кывзыны.

— Колас лöгötны спектакль собрањо кежас, сек унажык локтас jöзыс.

— Ета бур. Кінӧс бӧрјам думажтны ета жылӧ?—јуалӧ велӧтӧ.

— Грishaӧс, Вераӧс да Колаӧс, нija ӧддӧн лубитӧны орснытӧ,—горӧтисӧ чельаф.

— А вот, чельаф, медбы вил совет ез вунӧт мијанӧс, колас гижны наказ школагань. Мед мијан вӧли пес, пым гојан гов чельафлӧ, нинкӧммез кӧт-бы кытӧгкӧ бӧсталисӧ, —шуис Олош.

— Колӧ наказ гижны. Бӧрјам кынымкӧ морт наказ гижны.

Бӧрјисӧ вӧт морт.

— Кин ешӧ мыј думажтит?—Јуалис велӧтӧ. Некин нем оз шу.

— Мыјитӧ, но мунӧ-инӧ шотчӧгыштӧ. Сыбӧрын ешӧ пондам мыјкӧ думажтны,—вӧсталис велӧтӧ.

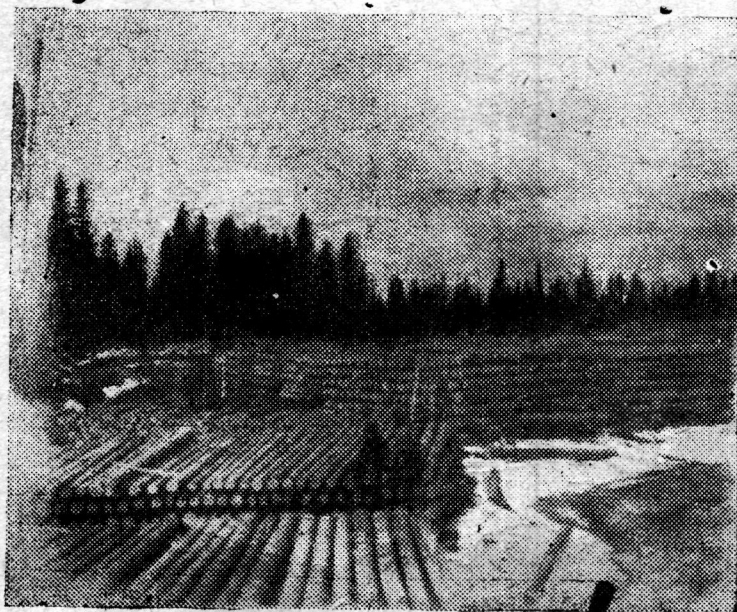
Весӧтам кулаккесӧс советтезӧ.

**Совет бӧрјан кадӧ отсалам огны јасельез.
Индам иња пӧлӧсӧс собраньно вылӧ.**

ПИОНЕР ОТСАЛ СОВЕТВӧ БӧРЈАН КАДЫН.

Вөр көзәјство коми округын

Уна мјан вөр округын: օтөрօ вјзօтан—вөр, мօдօрօ вјзօтан—вөр. օддօн уна вөр ојлан рајоннезын: Гајнскօј, Косјнскօј і Кочовскօјын. Уна і мօг мјан коми օгјрлօ вօрсан. Асныт-ед адзат: нан мјан ещә, подә умօл, а промышленност јыліе во мօд кыз пондїсә бәјітны, да օтї-мօдікօ лօсօтны. Не партїја бы да советскօј власт օнօз промышленност мјан округын сз вәв. Сїдн-ед, кытчօз і емаօс мїјօ токо вօрօн. Округ пастә вօр увтын 69%. Гајнскօј рајоннын быд 100 га-вылօ усօ 86 га вօр, мօд нож-кօ шүօны 86% вօр быдօс мусан. Рајон пастә жынесә унажык вօр, а ыббес да деревнаез шочә пантасօны, зїк кызї орօм кօжжес сарїз шօрын. Быд олїе морт јүрօ сетчїн усօ 44 га вօр. Ета-жօ уна вօр і Кօч і Кօс рајоннезын. Лунлан рајоннезын вօр-рез јещажыкօс. Кудымкар рајоннын тај 49% вօр і морт јүрօ усօ 3 га вօр.

То быз не օтровыа паскалօмас вօррез коми округын. Етасан і օгјрлօ і вօрлօ умօл: кытօн օгјр уна-вօр јещә, оз тырмы, кытօн օгјр јещә—вօр уна, оз туйне кытчօ сїјօ воштыны. Етасан-ед і ојлан рајоннезын не быд воօн пу петкօтчօ. Вօр быдмас—быдмас і пондօ пօрїе-мыны, шыкны. А керавны некїнлօ, да і петкօтны умօл лօсօттօм туйјез вы-

лօт. Пօрїемас—пօрїемас пу, пондас сїемыны. Сїе пуз позјасօ быд коф пу костан гаг. Кօс пусан чожажык шогмօны пожаррез.

Сотчїсօ вօррез

1925	воын	23,190	га
1926	"	1,597	га
1927	"	100	га

јуравны, вөррез мјан округын торјотмас кык торјо. Быд тор шусо „Леспромхозон“. Быд Леспромхоз ешо торјотчо посныжык торрезо. Ена посныжык торрез шусоны „Учлеспромхозезон.“

докод вөрсаң комі округын

Воез	Вөрсаң бјуджето пырө	Отік көзајствоо уеө докод вөрсаң
1927	1619991	45 руб.
1928	924376	49 руб.
1929	1458388	50 руб.

Вөрсаң бјуджето локто 50%. Быд докодте 60% мунө госуларстволэ. 40% колтчо округын. Бјуджет буражык лебас, көр кералан вөр пондам кералны быдөс да ешажык лоасо пожаррез,

Витвота план

Вөр колө вөдјтны сјз-жө, кыз і пашна—наука сөртј, кннга сөртј. Мјан витвота план сөртј сјз і лоас. Вөр торјотласө уна торјо Көр медбөрја тор выліс кераласө, медоцца тор вылас бөра лоас кер-керас. Сјз вөр некөр оз быр і оз шык.

Витвота план сөртј мөдөны керны вот мыј:

Вөсөтны вөр кывөтан ваез.

Костыны нуррез,

Кер керан уж вөрын мөд-ножа керны: а) лөсөтны пес керассез, б) торјотны нуррез, кытје оз понды тјүны вјны звјр (закачыккес лоасө) в) пессыны гаггезкөт, көдна шыкөтөны вөр, г) керны опыттез. Пожаркөт пес-вэлэн і тракторэн. Мед гожум і тэв вэлі обоз. Лэсэтны векнјтјк карт тјү. нөбны парокоддез і пыжжез кылэтны вэр. Керны заводдез: кыкэ фанера заводдез—Кэсын да Гажнаын, кыкэ лесопілкаез сетчјн-жэ; Коса ты јылэ сувтэтны этік лесовіміческэј завод.

сыны, керны пожарнөј выш-каез, лөсөтны телепоннез. Керны вөрөт телега тјүјез, поссез. Керны вөрө керкуез вөр кераліссезлө да вөр ві-зіссезлө (карауліссезлө) Лэсэтны јыа тјүјез вэр пет-кэтны, мед позіс петкэтны

Етэ плансө вермам керны зјр сек, көр быдэс округте отірыс пондас бышца-ма отсавны Леспромхозезлэ.

Заданьёез

Кін кійын вöлісö вөррез оҗжык?

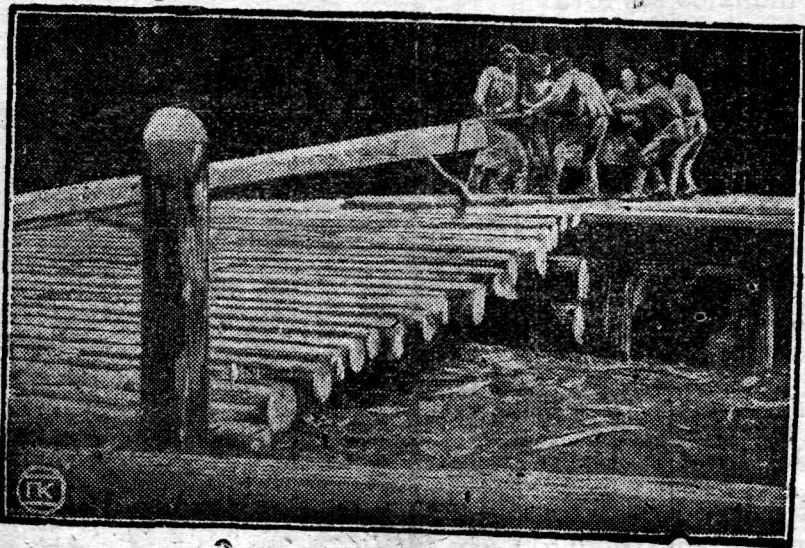
Уна-ја крегганскöј вөр тїжан Ғеревһалöн?

думајтö да гїжö мыј колїс бы керны һе сіҗ, кыҗ керїсö öнї крегганскöј вөррезын?

Сувтöтö оҗаныт проект: кыҗ колö отсавны Леспромкозезлö.

Сувтöt проект, кыҗ колö чулötны „Вөр лун“ (Ғен һеса).

Керö Ғїјаграммаез: а) мунда вөр тїжан рајонын, б) кыщöм вөр і мундаһн быд пу, в) мунда локтö докөд быд көҗајствоö вөрған кујїм бөрја воезö.

Пуктам быдöс выннымöс,
мед тыртны вөр запан план.

В ö р.

Gö-öd viçö gögөр вöрыс. Кыгөн сылөн мөд дорыс—он і төд. Ылы-
ган-кө viçөтан сы вылө—кыңи муыс-жө керөса-керөса: кытөн вылына
лебөм, женжыс оз і тыдав, а кыті лажмыта-увалөн мунөм.

Вөр вевдöрыс волкыт, быдöс пуес песгöны öт щöщыта кайны. Быд
пуыс песгö журсö шондiслö мытчыны. Ködija оçалас вылынжыка кай-
ны—шондiсö колтчöмыслö сажöвтас. Сек сöкыт лоас вужөр увтас быд-
мыны. Вон пожум, кың масiс вегкыта сулалö. Журсö шапкаөн лебтö-
ма, уввесö ылö пагкөтöма, медбы унажык сы вылö шондiыс павкiс. Су-
лалö чорыта, жеца сijö төв нукралö.

Кöz сы сöрiс оз колтчы.
Туганнас шондiсö суçтö.
Med ез viçö мөдiк сөрö
вөтчыны, улiс уввесö пес-
гö костыны і чапкыны. Го-
лыс јывланас кың прiсвeж
öшөтчөм. Урыс туган гөгö-
рас і голi дынас чылö—
орсö öтмөдөрö.

І піпу ны сөрiс жеца
колтчö. Кың пожум, журсö
шапкаөн лебтөм. Короккес
вылын гуөнiк öта-мөдлö
шыасöны. Viçiсöны көр
ны дынö лактас ыжыт вөр
кај дозмөр почкасö гөјны.

Щöка пуез быдмöны, кың коромiнаөн јуррезнаныс мусö вевтöны.
Кокны туланлö ета коромiна-вылөт чывны, пуiс пу вылö, кың кайлö,
лебавны. Му вылас пуез увтын мөдiк југытыслөн рöмы. Гөгөр вужөр
күлö. Шондi југöрыс шочыника југыт тусгезөн му вылö усö. То естөн
пожум пiјан сулалö, журсö лебтыштöма-жө бы, да сетчö југыттөг і ког-
мöма. Оз вермы пожум југытгөг овны. Вон кык көз пiјан чал кыза-
öс сулалöны. Шгалöны чакоткаөн. Ул лысоккестоқо öтi-öтi öшалöны

ылас Немөн нылö овны, шонд'сö озö адрö. Соқтан турун морт сувда каяö. Сіја шонд'төг вужöрын быдмö. Быщöм сетөн быгласны вөр көзайнпö-ошлö. Ветлötö, кыз тупыл, нырнас вшкаятö, оз-ја кыв ма дук вөр мошлөн.

Мукöблаын ем і шоч вөр. Сетщöмас ташцöм петöм ребина пу, пі-пу піјан да ловпу піјан. Етщöм теллас гыріс табунөн турötöны кот-раёны лöгыт вөр каяјез-ёблаез.

Вөрлөн аслас олан. Уна сетөн быд кая і быд эвир. Быдöс гажötчö ас мознас. Чу, кылö гылöм учöt каяоклөн-маліна сојлөлөн. Чу, кытөн-кө вөр кырныш ноштöма горалö: „клын, клын,“ і кеңжак тожö лöгötчö ылан каяö пöрны: „кiv, kiv“ горötас. Неылын кылö кыр торскötö, көс пуіс гаг кошшö.

Ру вöрын мöдік Он куж виставны, кыщöм сіја. Мукöблаын ул рувајötас, а көр і сук ру. Полыштан, сіз мыјöнкö долытөн моростö тыртас. А те пессан мунда верман, унажык лолавны етіјö русö.

Гажа вöрын. Бура колö вөр быдтыны да берегітны.

ВӖРАЛІГЛӖН ԳЫЛАНКЫВ

Чожык, чожык, вӖралісез,
Кылат туткӖ горӗн сур.
Пемыт жагӗ сӗлӗм кыскӗ—
Сетчӗн мӗжан олан бур.

Пула—порок абу сӗмӗм.
Пішал сӗвӗжын оз-на уӗ.
Вежа жагӗ пыртӗн сылам—
Тужным гажа, тужным куӗ.

Вежа жаг мӗжанӗс тӗдӗ,
Асным сӗӗ-жӗ тӖдам тел.
Сӗлӗм јоткӗ, радӗн пӖдӗ,
Гора говк панталӖ пел.

Вӗр-ва дорын, кӗззез увтын
ГажӖн эгралӗ бӗпур.
Небыт ӗш да лыссез вылын
Мӗжан гортным шоныт, бур.

Ош-кӗјӗнлӗ, быдӖе зырлӗ
ВӗралісӗлӖн тӗдса сур.
Пула дробыт теллӗе јӗжӗ
Уна сурӗ сӗла, ур.

Вөрәлиссез

Керку Јгу Ваһалән вөр дорын. Уввезән көззез шебралёны сыліг коромінна. 7 көҗәјствоіс нја керісө җеревһааныс колкоз. Öддөн раҗеј-тө Јгу Ваһа вөр: ужалас, ужалас колкоз гөгөрас да вөрө. Арғаһас дак пыр сіја көчалә.

Талун Савкін Öндрей да Ваһу мунёны көчавны Јөг виҗө. Тујыс кыҗ гезок чочком лым куҗас һужалёма. Кок-увтын чуҗ муркөтышлө. Етщөм шоныт луннез јеща овлёны төвнас. Локтіс кыҗҗаин да піпуаин, туј бокас логгез. Крҗаж вылөт мунё төвга туј.

Һевна і мунісө Ваһу да Öндрей ортчөн. Туј поперегалөм көч след.

— Ноко вај пешлам, абу-ја ета көчыс мунөм лага јылас,— шуө Ваһа.

— Кыҗ сетчін сібөтчән, öддөн пыдын лымыс-да?—Горөтчіс Öндрей.

— Ен лоб везсө, кыщөм ета пыдын, верҗөмөн поҗө гөһәјтны-да.

Бурскыны пондісө кыщөвтны кыҗ вадөрсаң лага јыв.—Öтным пов-әбтам, мөд дынө локтас. Көдалө-кө көч каб сө-һі сурас,—думајтёны вөрәлиссез. Öтлаасісө, а көч ез пет. Следыс мунөм ылөжык, Кола Јаков остожјаө, крут керөс увтө леҗчөм.

Локтісө керөс дорө, а сетчө төлыс быдса өтена толасө вајөтэм. Везкыта крутікөн леҗчө улө тола. Мыј—бергалисө, бергалисө Öндрей да Ваһу, а улө һекыҗ оз поҗ леҗчыны. Поҗө токо ыскөвтны. А олед көчлөн остожјаө леҗчөм. Пондылісө чірзыны, тепіс-гезөн шовкөтны, зорөн шупкісө өтпыр, а көч со оз пет.

— Но, мыј керны пондам?—Јуалө Öндрей.

— А то мыј: те Öндрей, ыскөвт ета вез-төт, а ме понда виҗөтны, оз-ја чепөссы бөж-төм паһна көч,-шуө Ваһу.

Сіҗ і керісө. Шур леҗчөіс Öндрей тола керөс увтө. Пуркһитчіс лым пыщкө журнас—һе сін һе бан оз тыдав Öндрейлөн. Четчө тупла-чытөн лымөіс, а сіја чельчакөс көч сетөн толаас нораын і вө-ләма. Öндрейыт сы вевдөрәт ыскәвтәма. Чепәсөіс кәч да брыһһитіс саҗтәг бөкә.

Ваңу метитчис, метитчис—кропкис бы кэчлэ бэрганас, да пішалыс ез лыј. Піһнезнас һевна ез јірыш пішалсэ Ваңу. Сіјэн сорэн вэліг мунисэ сэлагэмэн сегіс Ваңу да Өнереј. Сымда кэчэс і вјісэ.

дыр ӧшэ ветлэтісэ Ваңу да Өндреј лагаез куҗа, асныс ез качалэ, кыҗ сібэтчисэ сэд вэр-дорэ.

— Пырам, Өндреј, етчэ Љоқыб дорас. Поді адҗам кінэскэ,—шуэ Ваңа.

— Пырам, мыј һе пырны,—паныт шуэ Өндреј. Вэр пыщкас пырісэ. Љоқыб шэр дорас щэк телһык локтіс.

— Ного ужэ пешлам, оз-ја шыас сэла,—шуэ Ваңу. Ачыс сэла піксансэ боетіс да пікэстіс:—пі-пі-пі-і-і..., пі-пі-і-і-і-і.

— О, он-ед бэбэт сіјэ локны тэвнат, эні абу тулыс,—шуэ Өндреј.

— Мед токо шыағи бы. Пондам-һи кыҗкэ кыссыны ны дынэҗ.—Был-ед токо бајитны јештісэ—паныт пондіс кытэнкэ телһас піксыны, шы-аслыны сэла. Жағэһикэн, медбы кокувтын ез кыв јужгэм, пондісэ вэ-ралігсез кыссыны сэла піксэм вылэ.

— Віҗэт, віҗэт кытчэ пуксэм,—жағэһикэн шуэ Ваңу.

— Ог тај ме адҗы.

— Вон кээ вылас пројез коласын. Ув вылас пукалэ. Топ кач бер-дас керсэм.

— А, качалі, качалі! Ӧддэн-тај, маш, ылын. Віҗэт-жэ, віҗэт, кыҗ голасэ һужлалэ. Но і лукав-жэ, деҗина, ета сэла. Ачыс сера, качыс сера—вог те сіјэ і кошшы.

Бура пондісэ һожҗасны кык јорт кэс-кээ сајэт. Коліс-һи токо этик кээок чулавны да лыјны. Ваңулэ медбэрја осбэв-һи коліс шаг-һэвтны, да сэла шардэмэн пукалансіс тур-р-р лебҗис. Вотыштіс токо тел пыщкас. Пондісэ бэра виліг һожҗавны, друг кээ-кээ вылэ пондіс чывны ур.

— Мыј вісан, мыла сэраным егэ боғтэ Туроканнимэс. Часэт ем-бы-ед этик-да. Вон ета кээ вылэ кытчэкэ сувтіс, мун а м л о к,—горэтчис Ваңу.

Сібэтчисэ кээ дынэ. Быд-һож бергалісэ, смекајтісэ, да кэр ув-вез коласіс адҗан, туганӧ пуксэм.

— Вај ме зорэн тышка, а те, Өндреј, віҗэт, оз-ја вэрҗы.

Тышкыны пондіс Ваңу кээ бскэ.

— дугды, дугды!... Горэтіс Өнереј.—Адҗа, адҗа. Туганас пукалэ, оз суҗэт пішалыс. Колас бокіс кээ вылэ кајны.—чірзэ Өндреј, ачыс котэртэмэн сібэтчис Ваңу дынэ.

Нууырэн сувтис Вану кээ бокэ, кїјезнас пыккїс, а Өндрей сы өпї-
на куза пондїс кайны кээвылэ.

Токо руштэм кылэ Өндрейлэн.

Шондї ледчан дорын туж куза кысээны Вану да Өндрей. Өгїк-
лэн коскас сујыштэм ур, а сумкаын гала. Мэдлэн өпїна сайын коке-
зэт кэрталэм кэч.

1) Ноко лыддэ: уна-јалэ мэйму заптїс товарїшчество „Вэр пі,
кэрдїја эктывлэм:

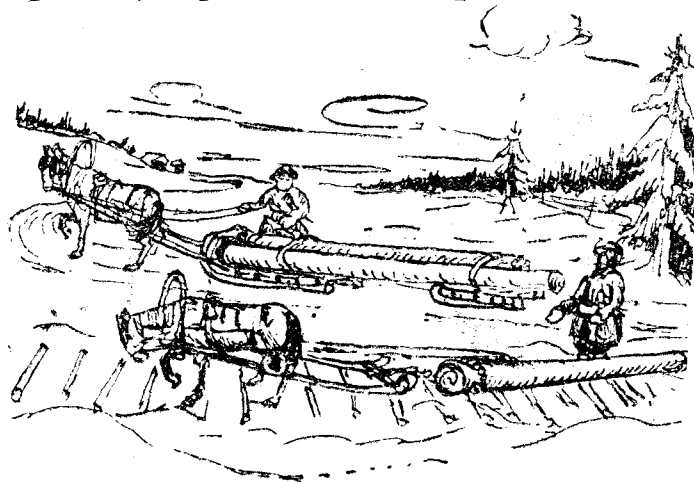
15296 ур-ку	86 урэн
19 тулан	25 шатэн
4 рыс	35 шатэн
5 кэјін	25 шатэн
2 ош	12 шатэн
47 руч	25 шатэн
1007 кэч	50 урэн

2) Ветлэ вэралїс товарїшчествоз, лыбо Госторгэ да јуалэ, уна-ја
нїја заптылїсэ?

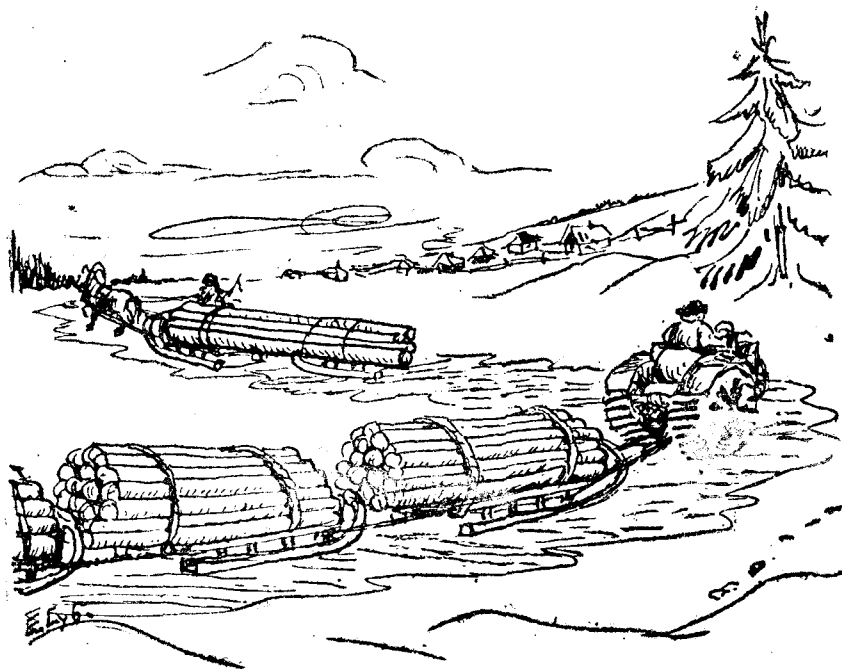
Меканъ ирујтам вөр кыскалөм

Ојлаһас мијан округын өнөз вөр петкәтәны лапа-вылын. Вөр увтын дыр ужаліе быщәма-һи ве-жөртә, мунда јещажык петә вөр і јещажык верман шедтыны сөм лапа вылын кыскаләмән. Воіе-воө (Го-діе годө) ужалікә быщәма лыддәм, подсанок вылын кыскалөмән петә вөр унажык кык самда. Мәд һож вісталан-кә, ләә: лапа вылын петкәтан әтік кер, под-санок вылын кык кер. Ена воезә (goddezә) һондісө ешә оқлаһ мунны вөр кыскалөмөн: ләсәтәны јяа тујјез. Јяа туј выләт кыскаләны һаскыт dod-dезән: простәј дрәһи dod- сәрти кык һаста. Ета dod- шүсә

„Америкәскәј до-дән“. Вөр петә ла-паән сәртикват сым-да, мәдік кылән віставны, ләә: лапа вылын кыскаләмән шедтан әтік лунә шат, а јяа туј вы-ләт „Америкәскәј додән“—кват шат. Ем һеыжыт пыкәт јяа тујвыләт ужавны—крут керәссез. Колә орд-һыны—вәвлә кәјәтны сәкыт, кәккәз һилдәһны.

Меканізіруйтәм вэр кыскалан пыр оңлан мунэ: трактор дод-фалэны вэв тужэ. Вот етіја ыжыт-ні меканізатсіја доэ. Сразу петкэтэ этік трактор ыламьын віт (45) куб. метр. Тракторлэн дод-ыс кык метр паста, дод-фас течэны 1, 4 куб. метр (быдса куб да жын). Трактор кыскэ друг кужім дод мунда. Быдса појезд мунэ. Вот ета воронкоэн ужалэм шогмэ ые лапа вылын моз.

Міјан округын Гайнскэј леспромкозын мэдэны вайны уна тракторрез.

Лыддэ, мыјэн мунда петкэтісэ: вэр петкэтанинэц 8 кілометр, вэрэ пыралісэ кыкісэн лапа вылын, подсанківылын і трактор вылын?

Кыным вэв колас петкэтны вэр 150.000 куб. метр кык ыеделэн 8 кілометр сажіс, пыравлыны-кэ быд лунэ кыкісэн і кыскавны лапа вылын?

Лыддэ, дыр-ја ужалас трактор подсанокліс ужсэ?

ДУҒДАМ ВӨР ПЕТКӨТНЫ ЛАПА ВЫЛЫН

— Ғау, талун Миҗа Санко аҗыскэт пыралісэ вэрас вiтiс. Петкэ-тісэ даг вiт кер. Ниҗа быд пыралэмэн петкэтісэ кујим керэн. Кујим кер доҒдас, а вэлыс кыскэ кокнiтiка. Ниҗлэн керрес озе кысгэ лым вылэт оҒiс кер поннес дрэни доҒ вылын, а бэриггез учiтiк доҒок вы-лын (подсанок вылын). Петкэтэмыс этiк керыслэн сулалэ 40 ур. Ниҗа луннас вермэны шедтыны кваҗ шатэн. А миҗэ, Ғау, вiтiс-жэ пыралi-мэ да петкэтим вiт кер. Миҗан лапаэ унажыксэ некыз он пукты: мэди́к кер оз туҗ домавны бокас, да i вэлыслэ не кыскыны кык керсэ. Миҗан— ед сiҗэн сэкыт кыскыны—керыс кысгэ лым вылөтiс быд куҗанас, бергалэ этмэдэрö быд-нож. Боккес сылэн не волькытэс, лымыс прудiтчэ оҒас. Вiл доҒэн тожэ сэкыт кыскасны, кытчэз оз волькалэ полоззез. Ғау, миҗо-шедтим этiк шаҗ да 20 ур, а ужалм сiҗ-жэ. Көр, Ғау миҗэ чапкам етиҗе лапажугсэ?—јуалэ Онтон Оңу Ғатыслис.

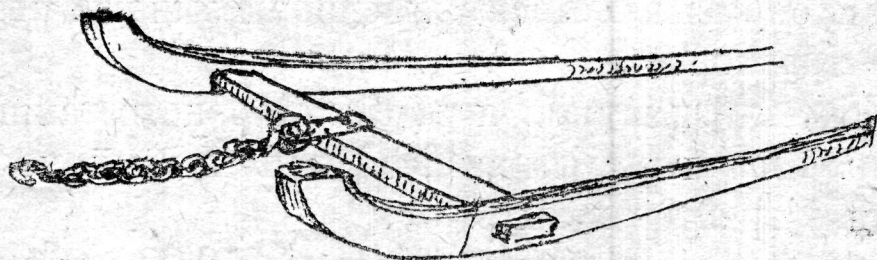
— Уна-ны миҗанлө быд-лаын сорнiтöны чапкыны лапасö, да мыҗкөсо ог вер-мө лөсөтчыны. Гырис вөр кыскаликө јещажык қолт-чан подсанок сөрис. Öтпы-ригөн верман петкөтны быдса шаҗлө i унажык. Посны вөр петкөтикө јеща шедтан,—вiсталис Оңулөн аҗыс.

папанас кыскаликө: быд керiс орö кер пон кваҗ вершок куҗа. Кыз öтлаалан быдсө орөтөм поннесө, уна кер шогмас,—вiсталис Оңу.

— Быдöе вежөртi, ме тожө лыддi, мыҗ естис шогмө, колас таво-жө чапкыны лапасö. Лонтам сiҗө горын,—вiсталис Оңулөн аҗыс.

— Ғау, пусö керiкө лапанас кыскыны тожө унажык уҗыс. Быд пуö колө керны јур, пырöт-ны оста. Подсанки вы-тын кыскавны оз ков керны некыщөм јур, золькөтан керсө i пукты доҒдө. Төн ешө сорнiтiс Леспромкозiс сесатнiк, уна-пö чапкiсө вөр ла-

Гiҗо, мыҗөн тiҗан ыскалөны вөрсө?

Кыным кубометр вермөны петкөтны вiт километр сажiс.?

Кыз тiҗан ужалöны: артельын, колкозын?

Ембс-ја торја кералис артельез?

Мыҗөн вердат вөвсө вөр увтас ужалiкө?

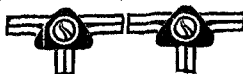
Вөр кералом (Ньекрасов өөртү)

Мунда сулалисө чйткыла кызгез.
Гисө, ымысө зор пројжа көззез.
Масіө кодь пожуммез шонділаань кысөісө,
Зев вылын туганон кымдөрө пыкөісө.
Шбраныс быщөма өуткылтис піпу,
дорсаһас увгіс пыр өірпольла һывпу.
Зулгісө вөр паета быд-һожон кайгез.
Чылісө пуезвлөт туаннез, уррез.
Увдбрас пемытас поз вөлі өшлөн.
Гер вігө мыр увтын носкаез мөслөн.
Оліс сіз пемыт вөр, сулаліс щем.

Сук тельла выскыранс ез төдлы һем.
да інісө сук тельлас піла морттез.
Вот, шубны, кытөн-тај бур вөрыс, јорттез,
Доас тыдалө чер доллө уж...
Ноно пілаһөј, тырмас, ен уһ...

Віжжітө, чірөстө вөр паөта піла,
Лірөмөн жірө пу коксө зіла.
Лощкөтө лөчыт чер, кералө кер,
Быд горнас горзисө пемыт уль вөр.
Кірлопөн мічкісө пожумлөн жылыс.
Різөтө, рағалө вөр увтыс тельис.
Пышшоны кај пөлөс, ғәір пөлөс матіс.
Кольоны гортнысө, познысө сетіө.
Кольтөны кујлыны пуезлөн шојјез.
Оз аркмө луннезіө сы местын ојјез.
Југыт вылығань візөтө төліс.
Шляпкө ғарјалөмөн чөчкөм көч поліс.
Ленөжын бөрдөмөн горалө тупка.
Суғ конкө сізі-жө горзөмөн упкө.
Гортнысө ныліс кортөм гөө рағис.
Горттөг да керкутөг ғәір пөткә колыс.

Смола керіс

Јогор Вае да Міков Паша гожумнас ветлісö Асыв-Вож сажö јагöдавны. Ыжыт палож вылын важ мыррез гөгөр уна вöлі бажагöд. Јагöдалікас локтісö смола керан завод дынö.

— Пырам ізбушкаас. Сетчин Васукје Марко олә, смола! горсö лонтö, — шүіс Вас.

— Пырам. Сіја мїжанöс оз репöт?

— Оз. Сіја öддөн мортыс бур, Челадсö бура радејтö.

Жагöник пырїсö ізбушкаö, дед Марко суналö лабіч вылын, гор оңас.

— дед, Марко, смола керан?—горöтісö Васу да Пашу.

дед ез і повзы. Остїс еіннесö, малыштїс тошеö

— Ну, кысан тіјö? кытчö мунатö?—Јуалїс дед.

— Мїјö Шорјыліс. Јагöдалам. Пырім тенчіт јуасны, кыз те смола керан.

— А мылö тіјанлö тöдны? Тујјö öдö-ед нөм вежöртö. Естөн шогмö не öтїк смола, а шогмö і скїпїдар—вісталис дед.

— Вежöртам, вежöртам, деду Марко! Мїјə велöтчам школаын. Невна лыддывалїмö-нї смола керöм јывеїс.

— дак мыј, верма вїставны, мунда тöда. Ета заводыс Васуковскöј артефлöн. Вот вїдöтö: етіја шүсö смола керан тор. Гөгөр сіјö течöм кірпїчје. Гор пыңкас ем көртїс керöм көвөл. Сіја шүсэ казанөн. Казаныс кірпїч бердас пукалö не топ, колас ем 6 вершок наста. Сетї гөгөр бїе ветлö, шонтö гөгөр казансö. Казан пыңкас шөтöм сірчаг. Öтпырїс шөтöмнас мунö кубїческöј сажөнлэн жыныс. Сірчаг колö көс поленїчаын гожјöм. Сек буржык і унажык петö смола да скїпїдар. Адзатö казансаңас мунöны кык труба. Вевдöрїсөтіс петö скїпїдар, мөдöтїс смола.

— Мыла-нэ скїпїдарыс петö выліс трубаэтіс? — јуалїсö Вас

да Пашу.

— Скїпїдарыс кокнїтжык смоламеса. Сіја казан пыңкас кызї пар. Парыс-лö казанас воштїсны невтычö: вевтыс казаныслөн öддөн тоныт. Ј локтö етіја пар трубаö. Трубаыс адзат кышöма чуқласöм, кыз эмеј. Сіја і шүсö эмејовїкєн. Эмејовїкас сіјö пöртöмас сіјөн, мед кучжык вöлі трубаыс, мед унажык сы вевдöрö навкіс көзыт ва. Адзат эмејовїкыс мунöма көнөс пыңкö. Естөн көнөсас пыр вїчамö көзыт ва. Васан трубаыс сажалö, а нарыс труба пыңкас пöрö скїпїдарö. Вот тіјанлö і скїпїдар.

— Унаја, dedy Марко, шогмо скипидарыс өтик казансис?—жуалисö чемад.

— Кужан-кө быщöмiка виңны би да сирчаг бур-жын куб сирчагiе петö нол пуд неöддөн сөстөм скипидар. Сижö колö сөстөмтны мөдик заводын. Онi кывзö озлан. Скипидар көр петас, сек вөлiе пондам лезны смола.

Смола петö увтiе трубаөтiс. Тожö колö кужны виңны би, мед вөлi өтмос жара. Куб жын сирчагiе смола вермас шогмыны 2, 5 тсентнер. Петкөтiм скипидар да смола казанö ештö колiс бур шом. Сiја мунö дорсыны. Адзат мунда шогмö пожум мырiе береаыс нем оз чапкiе.

— А dona-ја, dedy Марко, скипидарыс да смоланыс. Кытчö нiја мунöны?

— Сөстөм скипидар 25 ур (конецка) килограмм, а смола 13 ур килограмм. Скипидар мунö заводдезö, а смола уна мунö горт округын строитчыны i вөр кывтiкö.

Вот i лыддö кыщöм добро сетö мiжанлö смола керан завод. Арвелөн сижö сувтöтны бура позö. Бостны материал уна оз ков: көрт казан вылö да трубка-ез керны. Мылiе керны завод ем мiжан гөгөр. Гөрд сој кирпичö тырмас, пожум мыр сирчаг вылö зев.

Мiжан комi округын смола-скипидар керан производствоö организуйтöны артiл-лез В-Инваын, Ошыбын, Кува гөгөрүн, Лумьн, Чазовын Гайнаын. Наттö уна отiр кывлисö, кыз Верх Инваын мырсö нещкöны аномалөн (динамитөн), а не зорөн бергөтöны муеiс. Көр кустарној заводдез бура пондасö ужавны, уна пондас шогмыны скипидар, сек колас овругас строитны скипидар сөстөмтан завод. Бура колö термэтны строитны көртовöј туј. Сiја чожжык отсалас жывны мiжанын промышленност. Смоласö, скипидарсö кыскыны округеје лас донтөмжык.

Велотчö учөт пiез, да мiжанöс вежö, тiјö пондат ужавны не мiжан маз. Тiјан производствыс лас меканызируйтөм не етаз. Ме пöрис да кыла кыз мунамö озлаң, вiл олöмлан.

— Бур те морт ded Марко, уна мiјö тесаң төдiм. Ыжыт теныт атве (спасiбо).

— шуисö чемад да котөртiсö өктыны жагөд.

Программа Дескустпромсоюзлөн сувтөтөм 1931 год кежö 247 тонна, скипидар 107 тонна.

Пижö, кыз учөт кадö керлiтö гырничын смола?

Сувтөтö ортчөн гырничын i смолукуркаөн смола керөм.

Пу пилтан завод.

Вөр кылтан қадё ыжыт дума кутё. Кывтё вөр Іңва куза, Велва куза, Кёс куза, Полог куза, Кама куза: а ешё мунда учөг ваез куза кывтё? Кывтё нефель, кык, кујім, а мукёд і гожум быт. Виқотан і думайтан: кытчё ета мунда вөр мунё, кытчё сымда вөр сујёны? Таво гожумнас меным лёгаліс ёбавны Кудымкарё лун-мёд кежё. Виқоти, кық строитчё Кудымкар, мунда сіја вөр сојё. Пруд вылын сулалё керыс комын віт сурс (35000) і быдёс Кудымкарё. Бэра дума кутіс: көр сіјё вермасё шупны, көр вермасё пилтны?

Кыла мыјкё мельнича сајын пыкајтё. Јулалі мортліс,—мыј сетчін? Морт вісталіс, сетчін пё ужалё лесопілка, вөр пилтё Кудымкарлё.

Муні виқотны лесопілка. фиво, кыщём бура додфалёма көртовёј пильшіксо! 8 піла ортчён сувтётём өтік рамаас.. Піла колассес тос кызаёг. Рамаыс деркјё вылө-улё, көд коста кер 9 метр куза і пилітіс. Кер поныс пондас тыдавны да сетчё мёдік кер лёсётчё-ні піла увтас. І сіқ коңеч он адзы: пыр керыс лёқдён і кысё. Сулалі ме час гөгөр і пилітісё 7 кер, 8 прокодён быд керыс. Гажа етақ пилтны, пелпон не кі оз мық, моросыт қон.

Лесопілка ужалё ој і лун. Кујім ёменаён чапкё 180—200 кер. Сек менам журын дума југмісжык: кытчё мунё вөр і кық вермёны сіјё чожа строењноё пёртны? Лыдфётлывлі ме газетавез вылыг-емёг лесопилкёј заводдез 10 і унажык рамаезён. Не јеща ніја вөр сојёны. Кық теныт колё сіқ і пиліт: вештан пиласё, керан колассё паскытжыка, векнітжыка, колас ёбрти шогмас тос, плақа. Колёны-кё брусоккез, пусё пилтан өтпёв, бергёт мёдік бок вылас да бёра рамаас лез, шогмасё тыр брусоккез.

Ужалісез лесопілка гөгөр 8 морт. Кујім морт вагонеткаезён рельсы куза вајалёны вөр, өтік морт індё пусэ рамаас, кујім морт зімлялёны пилітём вёрсэ бунттезё, өтік виқотё машина ёёрын, өтік петкётлө өтөрө пильнөј чаг.

А пилітёмыс кыщэм везкыт, кық суысён вачкём! Лесопілкаыс Кудымкарас ужалё нефтаннөј двигателён. Тујё лёсётны ужавны і ваён. Лёсётны мельничакёт өтлаын. Сек пилітём лоас донтёмжык: оз ков согны нефт. Кылі ме Кудымкарас, мёдёны-пё сувтётны округас уналаё лесопілкаесё: Гаінаё, Кёс усеуё. Куваё. Отувтчыны-кё артель-лезё, позас јона сувтётны быдлаё, кыгён уна колё пилітём вөр. Рама сулалё 3—3, 5 тыгача руб, керны строењно тујё артельён. Колкозлезлө өтлаасёмён бура позас сувтётны лесопілка. Пилітём сувтё 2-4 ур (копейка) метр.

Лыдфё, уна-ја керіс ёкономіја Кудымкар пилітёмын, ноль төлісё-кё пилітіс 10,000 кер, быд керын лоё 6 прокод, кузанас керыс 8 метр?

Гіжө, көр лёсётчат мунны ёксурсіјаён лесопілка вылө?

Кытён тіјан тујас сувтётны лесопілка?

Пу гөгөрса промысол.

Міјо тјанкѳт тѳдам, кыщѳм економіка мјан округын.

Мјан економікаын медыжыт места сѳлскѳј кѳѳажство увгын. Сѳ бѳрын леснѳј кѳѳажство мунѳ. Пондѳтѳѳны јывны округас і кустарнѳј промысоллез, кѳднїја мѳдпыр сїѳ-жѳ пондасѳ мјан економікаын сулавны не медбѳрја местаын. Вот етнїја кустарнѳј промысоллез шѳрын лѳѳ торјѳн сорнїтны „пу гөгѳрса промысол јылїс“. Пу гөгѳрса промысолмјан округын јона колѳ зорѳтны. Быд коѳ-вѳр мјан ем, а јещѳ сетїс керам, мыј колѳ ѳтїрлѳ. Міјѳ токо кужам пу пѳрѳтны, петкѳѳтны ва дорѳѳ, да кылѳтны. Мыј бы керны пусѳс, пѳртны сїјѳ берсѳѳ асланым, кїподѳѳ мїјѳ ѳг кужѳ. Вот мїјѳ кылѳтам вѳртѳм местаезѳ. Сетчын вѳрсѳ пѳртасѳ товарѳ да мїјанлѳ-жѳ бѳр вѳрас берсѳа товарѳн ыстѳны, токо не керѳн.

Бѳрјам кыщѳм товар ва-
јам: су тѳлѳтан машїна, су
бѳрјан машїна (сортїровка),
јашшїккес, бур пыз а н е з,
шкапшес, бекѳррез, паннѳес.
Уна берсѳѳѳ, бѳрјаны он
вермы. Вот Гајнаын таво
гожумнас рамаез і ыбѳссез
вајѳмас Перемїс. Курѳггез
сераласѳ, мунда мѳјму вѳјї
подсанкї кыскѳ лунланїс.

Мыла сїѳ? Кїјез мїјан
умѳлѳс? Амї мїјѳ сетїѳм ѳтїр, кѳдїја нем ѳз вѳжѳрт?

Не сїјѳн, мїјѳ ѳгѳ велѳтѳѳ нем керны. Умѳла адѳам, мыј мїјан гөгѳр ем.
Емѳс сетїѳм местаез Советскѳј сојузын, кытѳн пу гөгѳрса промысол вылас токо і
ѳлѳны: Московскѳј ѳбласт, Нїжегородскѳј крај, Вјатскѳј округ. Сетчїн быдсѳ
ѳеревнаез керѳны чачаез, бекѳррез, јашшїккес, арсѳдлѳезѳн уна керѳны бѳчка
ѳав (клопкаез). артемлѳез строїтѳны ѳтласа мастерсѳвїјез, кытѳн машїна пусѳ
пїлїтѳ спїча кыза лентѳчнѳј пїлаѳн, машїнаѳн стружїтѳ (строгалнѳј станоккес),

машінаһи пырбтө, шыпнез керө. Мортлө колө токо өтлаавны да влөйтны. Сөтцөм өтласа мастерскөйжесас чожа аркөмө өшын рама, ыбөс — і быдөс, мыј бы ез вөв керны пује.

Пыралэ Кудымкарын кнјжнөј магазінө. Сөтөн адрзылат мунда берса орсан чача, кін сјјө керөм? Вјатскөј округын пөрјө да том чөлад. Со сөм шөдтэны.

Міјан округын пу гөгөрсө промысел кустарно-промысловөј кооператөјя кыын.

Өмөс артеллөз: Кудымкарын комі стрөј лөсөтө өтласа мастерскөј, Кувјнскөј артель өтласа мастерскөјөн лөсөтчөны керны піпу зав (кленка). Программа сувтөтөм 31 год көжө: додлөз 3000, подсаноккөз 3000, кошоваз 100, тэлегө јаш шиккөз 2000, телега дрогаез 24000, оглоблөз 6000, тэлегө подушкаез 3000, телега палеччөз 130000, бочкаез 2000, заввөз 130000, дөревича пуез 3000, черпуез 6500, лампаез 550 гөз, додлөз 400, асыккөз 10000, зыррөз 4000, рамаез, ыбөссөз, пызаннез. партаез і уна мөдік , быдөс программамыс лөб 140.000 руб вылө,

Адрзат чөлад: черпукерэм, асык керөм, со сөм понда вөјөтны ужалөссөзлө.

Көлө вөставны чорыта, озлан быд годөн программа пу гөгөрсө промыселын пондас ыждыны да ыждыны.

Гөжө, мыј кужат тјјө керны пује?

Кыщөм пује керөмас чачаез?

Абу-ја тјјанлө төвөса куз рыттезө досуг керны өтөкө-мөдікө пујөс?

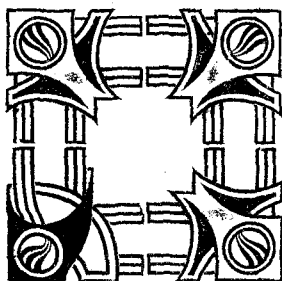
Гөжө, кыщөм інструмент колө пызан керөкө.

Щөктө сувтөтны школаын уј сөз, мед мөдпыр аснит вөліт мастеррөз пу гөгөрсө промыселын. Мед берса петөс тјјан кјјө.

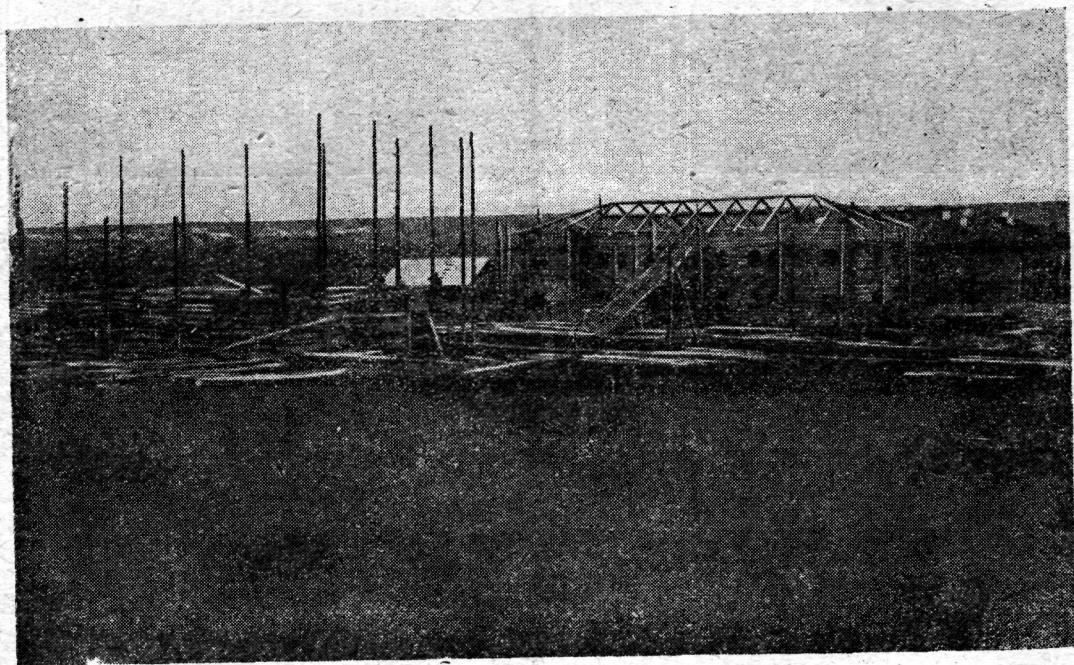
Мастерскöјын

Челад, локтö мастерскöјезö ветлам,
Ужалöмсö мастерскöјлиг виçотам.
Вот жож шөрö сувтöм Пила һанзыр тош,
Паскыт черөн сја лошкö клош да клош.
Ылö—вылö лебъö чер увтiг көс чаг,
Потолокö локтö—инмö чак да чак.
А кыз пондасö пилитны гiз да гiз,
Пила увтiг зерөн кiссö пильнöј пiз.
Вот стружитчöны кык том морт гуж да гуж,
Ветлö орсöмөн ны кiјын лечыт струж.
Стружкi гöгылөн чача аркмö тыр,
Нiјөн орсамö быд һожөн ми вельдыр.
Волькыт пöлиг чожа аркмас вiль пызан.
Пызан саяс ми велöтчыны пондам,
Кыз ми остам комi кыга „Вiль олан“
да кыз сарфыны лыдфiоны ми пондам,
Ајлөн—маммезнымлөн дурмас һелкi жур,—
Зато пырас мијан журö вежөр бур.
ды кыскам ми пеналиг карандаш,
да кыз кутамö ми гiжгыны чiж-важ
дума кiссы, дума кiссы кыçи зер—
Ок, велöтча, ачым лoа iнженер.

Строительство.

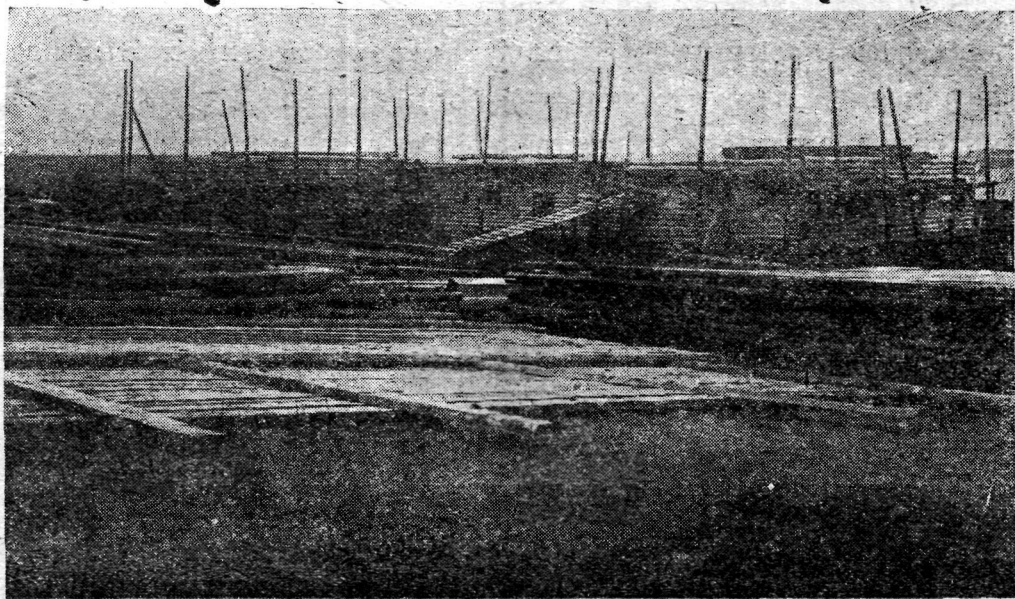
Ыжыт строительство миҗан округын 1931 годын лоас. Пондасо уна виль школаез строитны округотис. Кудымкарын моддоны лебтыны локтан годэ каменнөй здањњоез: окружнөй больница, леснөй текникум, сельско-козајственнөй текникум, общественнөй бања, ыжыт керку жылкооператсјалон. Уна строитасо ыжыт пу керкуез: театр, витө кык сувда керку жылкооператсјалө. Көсын і Гаинаын бура моддоны строитчыны леспром-коззез: кероны контораез, патераез ужалисгезлө, гөгөр строитчоны кол-коззез. Етщом ыжыт строительство миҗан коми отир езна адчыв. Уна ета строительствоо колас вөр і кірпіч. Вөр миҗан ем: сјіе керав да вајав.

Керку олан лебтан кооператсјалон.

Моднож сулалө дело кірпічон. Сјіе колө керны. Гөрр сој миҗан округын ем уна. Бурнас сој миҗан лыддегө оддон бур. Но жоца мјіе керам кірпічсэ кірпіч керан производство миҗан округын кустарно-промысловөй кооператсја кын. Лескустпромсојуз ыжыт план лөгөтөм локтан год кежө—10,850 сурс кірпіч. Заводдесө Кудымкаргөгөрас ыждэтөны: Степановскөй заводын программа 2 мильон, Сервинскөй 2 мильон, Пешнигортөкөјын 700,000 етнја заводдес сетасө Кудымкарлө 4,000,000

кірпіч, а Кудымкарлө колө локтан гожумö 6,900,000 кірпіч. Степановскэ завод мөдөнны лөзөтны шоньтö, мед тујс керны кірпічсö төвнас. Ыжыт завод лос Гаинаын, Кама дорын, мед кірпічсö тујс кылөтны Кама кујс заводте э.

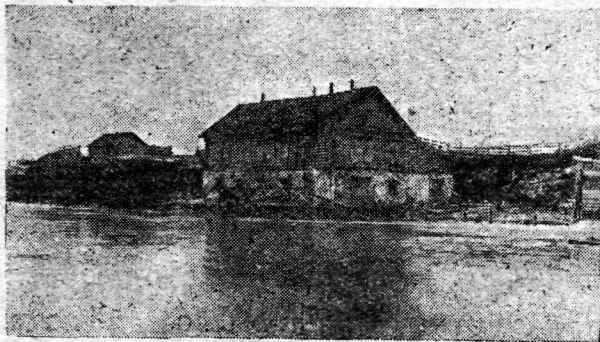

Пондасö ыждыны заводдез Зујевскöј колкозын, Егвінскöј колкозын, Журлаын, Луксејоваын, Белојовын і Куваын. Кірпіч уна колө і колкознöј строітельствон.

Ыжыт керкуез, колкознöј коңушнаез і мөдік ыжыт строітельство колө пессыны строітны кірпічө, нежык лос опасно пожаріө. Артельөн і колкознöј строітны кірпішнöј завод бура позö. Керны-кө кірпіч артілөн-жө, кірпішнöј строенно невнаөн донажык сувтас пуолөј строенноса.

Уна-ја мунас пес калытны 10,850 сурс кірпіч, быд сурсэ мунöкө песыс 3 кубометр?

Керö проба тујэ-ја тіян гөрө гојіө керны кірпіч?

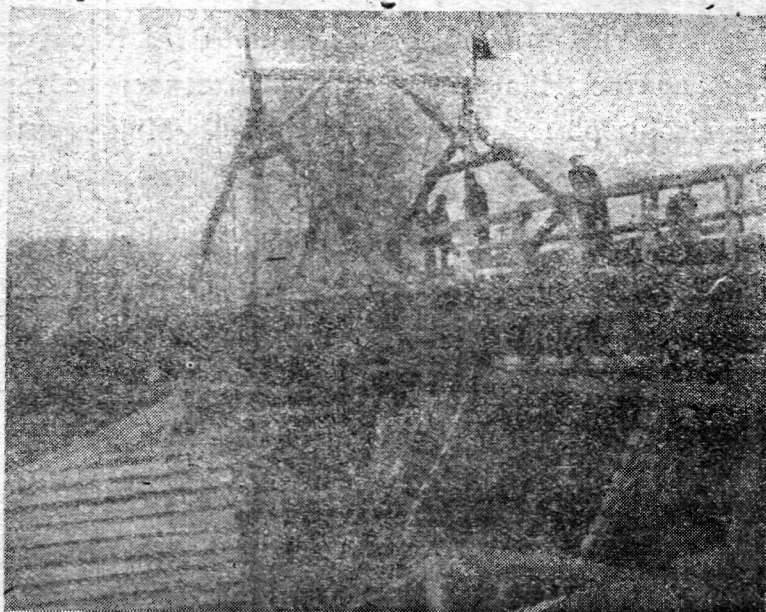
Кубіческöј метрын 407 кірпіч, колкознöј кык сувда керку куванас 50 метр, пастанас 20 метр, сувданас стенаез 10 метр, кызанас стеназс 0,5 метра, капіталнöј стенаез пыщкас поперег вітаөг, дол кыка, ошыннез 120, сувданас быд ошыныс кык метр, пастанас 1 метр. Уна-ја мунас ета керкуэ кірпіч?

Школа
(Кудымкарын віль школа.)

Лыддэ, уна-ја мунас кірпічтіян колкознэј мэс картаез?
Ветлэ экскурсіјаэн кірпіч керан заводэ?

Керам областнөј тракт.

Ез вөлө мiжан округын тујез. Төвөн, көр кынтас быдөс, дак еше бур вiли ветлыныт, а гожумөн дак петны не кытчө ез туј. Телега дофалан, а деревча саяс i өикдан. А мыј бајитны мунны арөн али тулысэн пристанчө iли көр туј стантсiјаөз. Нөкин ужө оз мун. Сiјөн i ветлисө ед наричөн, а бур телегаыг ез вөв.

Пос Ивзавилөт Кудыкарын.

Часөт агныт нагчө кажалат позө-ја мугэриглө кыскыны асөс кыщөм либө товар городэ, көр оз туј этөрө петны. Тујис-лы сылө кыскыны jөв, али јаж гожумөн, картов, лук төвөн, колi кујим-ноль вун колө мунны, а то нефела тујө. Сiјөн ед шугэ мiжан комi отiрлөн сельскөј көчајствоыс ез вөв товарнөј. Мед. бы керны сельскөј көчајство товарнөјна колө бура керны тујез. Мед перво колө зорөтны туј стантсiјаөз да пристанчөз. Вот энi ета понда стантсiјаысган строитчэ областнөј тракт. Ета туј куза пондасө ветлыны автомобиллез өт мөдөрө, пондас позны 2-3 час бөрын лоны стантсiјаын, али приотанын. Ета тракт куза i пондас позны бура вајавны товар городiс. А то-ед вицөт таво колө ар бөрсан 7000 вөв индыны товарлө стантсiјаөз. А 7000 вөвыс да мортыс мумда бы бергөтисө ужсө горт-гөгөрас, да ешө нефелаин.

Вот кӧр миҗан госуҗарство җетӧ ӧм строитны областнӧй тракт колӧ быд уҗалиҗлӧ пессыны иҗдыны уҗавны сымда, мумда корӧ строителство.

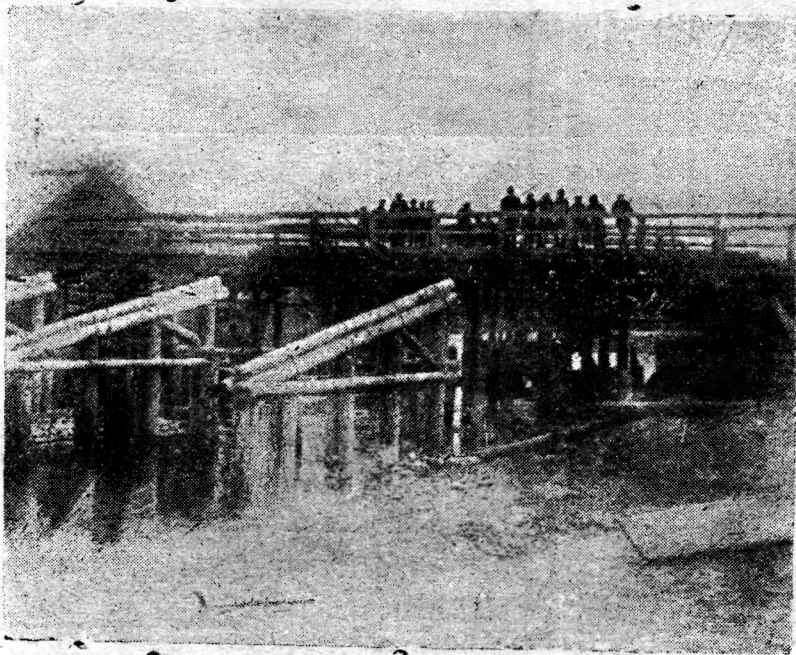
Чожжыка керам тракт, сек агным каҗалам кыҗ пондас зоравны коҗајство.

Виҗӧт ӧни миҗан округын абу агрономмез, доктуррез, велӧтиҗгез оз тырмӧ. Мыла сиз, мыла мӧдиҗ местаезаҗ оз локтӧ? Туҗрез абу сижӧн оз 1 локтӧ. Культурнӧй морт 100—200 км. кӧрт туҗ дынгаҗ оз ов. Автобус пондас ветлӧтны стантсјааҗ да Гаҗнааҗ иҗи Кӧсӧҗ сек быд спет-оҗалыст миҗанӧ локтас. Ниҗа ӧдӧдӧн миҗанлӧ отсаласӧ лебтыны коҗајство. А мымда виҗӧны ӧм быд груз кыскалӧмӧ? Мӧјму лыҗӧдӧмаҗ дак петӧм 1700000 шаҗ. Ета ӧм ед пукӧӧ җо миҗанлӧ.

Мыҗ поҗис керны ета ӧмлӧ?

Кудымкарын ӧтик ӧлектриҗескӧј стантсјааҗыс сулалӧ 85000 шаҗ, а ӧтиҗ воӧ кыным стантсјааҗ поҗис строитны? Ноко лыҗӧдӧ?

Ӑтик трактор сулалӧ 2000 шаҗ, кыным трактор поҗис ботны 1700000 шаҗлас.

Ӑтик килограм стантсјааҗаҗ вајӧны 3 урӧн. Кысконы стантсјааҗаҗ сиз жӧ. Кыным тонна груз мунис ӧт мӧдӧрӧ 1700000 шаҗлӧ? Кыным колис вӧв иҗдыны ета грузлӧ колі ӧтиҗыс кыскӧ жын тонна?

Кыным лун вѣввезлѳн петіс кыскалѳм ета грузлѳ колі ѳтік вѳл ѳт-мѳѳѳрѳ ветлѳ 4 лун?

Ќтік автомобилъ вермас вылас кыскыны 3 тонна. Кыѳ пондас ѳт-пырѳ ветлѳмлѳ стантсіјаѳѳ петны 7 часѳн, а суткінас 3 часѳн сула-лѳны, кыным лунѳн ѳтік автомобилъ вермас етѳ-жѳ груз чапкыны ѳт-мѳѳѳрѳ?

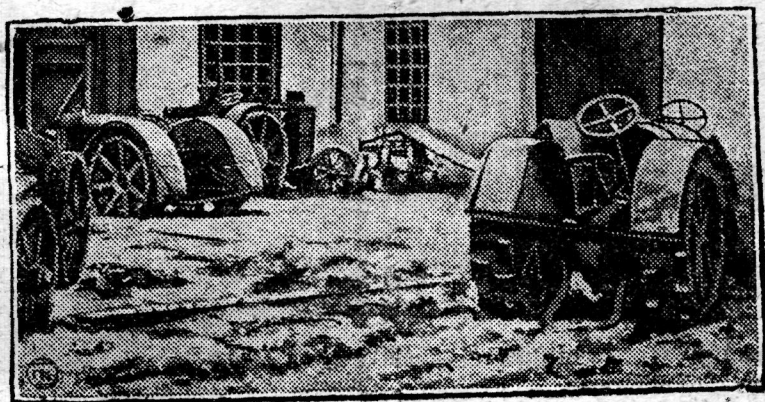
Ќтік часѳн мортыс мунѳ:

Подѳн	5 кілометр
Лѳмпаезѳн	15 кілометр
Паракодъ вылын	24 кілометр
Велосіped вылын	40 км.
Коѳоккез вылын	45 км.
Поездъ вылын	100 км.
Автомобилъ вылын	200 км.
Ароплан вылын	250 км.

Лѳсѳтѳ ета сѳрті задачаез.

Кіѳ перытжыка мунѳ і лебѳз:

Кѳч	60 км. часѳн
Пон	85 км. „
Вѳв Англїјскѳј	90 км. „
Орјол	110 км. „
дуді	140 км. „
Жыж	210 км. „
Стріж	300 км. „

Субботник.

Ар сибэтчө. Шонди шоньтсө чинтө.

Талун Кудымкарын өкгөны тујвылын ужавны субботникөн. Отір локтө Инва послө. Вон больнича гөгэрын пёнаезэн локтө камандаезөн текникум. Сотна морт кыным-ни пос вылө.

— Колас мунны, а то ог пондө јештыны гетавны зыррез да куштаннез ужалиссезлө—шуис Лебедев јорт.

Кыз гез пондис кыссыны јез туј куза склад дынө.

— Но јорттезө чукөртчө дасөн, да ас коласаньт бөрјө өткө ыжытжыкөс, мед сылө позис сетны зыррез да куштаннез—бөра горөт-чис Лебедев јорт.

Мед оза артылыс бостис-ни аслыс инструмент. Лебедев, јортсуб-төтис сјө ужавны. Час жын бөрын, быд артыл пондисө бергөтны ужавны.

Отік-кык морт артыліс куштанөн камгөны, 7-8 морт чапкөны му туј вылө, лыбо тачкаө течөны. Тырас тачка. пөрөтасө туј шөрө. Ва токо леҗчө кымөсис ужалиссезлөн.

— Горш пакмө. Јуыштны бы мыјкө,—горөтчисө артыліс.

Челадоккез котөртисө ведрезэн вадорө. Оз сулав вез некин, кам-гөны быдәнныс ужалөны. Быдснлө јурэныс пырө өтік дума: мед бы перытжыка туј лөгөтны, кыті пондасө гөнајтны автомобилез, мед перытжыка оссис өшын Кудымкараң көрт тујвылө.

— Виҗөтө, виҗөтө локтөны вөлөн, вайөны ырөш. То. јуөв керам! —кикө горөтис. Виҗөтисө: туј шөрөтас локтөны комсомолетчез кык пөлөн. Отпөв-вылас гижөм „Гөрд пөв“, мөд пөввылас „Сөд пөв“. ГИЖӨМ НИММЕЗ ДЫШ КУЧИККЕЗЛИГ I БУР УЖАЛИГГЕЗЛИГ.

Туј лөгөтам вит годға план гөрти задачаез.

1. А ноко лыҗлө, кыным километр куза нужалас бур туј 1933 год бөрын мөдөны-кө лөгөтны тујјез.

Кудымкараң тракт стантсјаа көрт-туј Менделевөҗ 104 км. Кудымкараң У-Пожваө (прістанөҗ) туј 68 км. Кудымкараң Гајнаэҗ—179 км. Косагаң прістанҗ У-Косаөҗ—40 км.

2. Ноко ешö лыфö гала тујез, невна виңержыкöс кöдна:

Гайнасан Шуминаöз—У-Чікурјаöз—

Баґја Коми област ґраница дынö 57 км.

Туј Гайнасан Верх-Лупја пыщкöt. Коми авт. Област ґраницаöз—
Кондовскöј тракт Куваган—25 км.

Јукеевган Косаö да Логноваöз 80 км.

В-Инваган—Јунгаö—Самковчö—Таскајö Вјатскöј ґраница бердöз,

40 кілометров.

3. Ноко лыфö гала тујез кöднö пондас керны ачыс öтiр, куґа-
ја нужаласö.

Гайнасан У-Чукурјаöз—28 км.

Белсевган Куваö—Јурлаö—У-Зулаö—Сепöльö—Ыжыт Кочаэ—85 км.

Кудымкарган—Јöгваö—Ошыбö—32 км. Кудымкарган—Пешнигор-
тö—В-Инваö—Куваö—52 км.

В-Јувасан—Мілукинаö—Јувваö—Купросöз 32 км.

Косаган—Пуксiбöз—Чуракöз—47 км.

Сельшшосан—Левiчöз—11 км.

Кочаган—Ыжыт Кочöз—Пуксiбöз—46 км.

Кочаган да Воробјовöз 22 км.

Петраковган—Јумјöt,—Јелогаöt, дубровкаöt, Сулајöt, Лопваöt,

42 кілометр.

Кельчасан да Чужјаэз 7 км.

В-Јувасан Бормотовöt—Раґинаöз 20 км.

Ошiбган да Мельукинöз 15 км.

Карповган—Волпаöз 6 км.

Карповган—Антiпинаöt, Аксеновöt, Купросöt да Тiминчiöз 75 км.

Тiминчiган—дојегöt, Логiновöз—18 км.

Крокаловган Грiдiнчiöз—Каргинаöз 12 км.

4. Вiт годга план öрти округын лoасö автомобиллез:—кокниттез
—74, грузовиккез—399, автобуссез 15, мототсіклез—30, мöдiкаавтома-
шинаез—36. Ноко лыфö кыным машина быдöсыс лoас?

Автомашинаез заводитны ковґас öм 1,563,450 шат, гаражжез

кёрны 161420 шат. Мастерскөйез былö да мөдиккөз былö 349500 шат. Лыддö кыным шат колас виңны авто-транспорт былö.

5. Медбы тужез куңа поңис ветлыны машинезөн, колö лөбөтны ны понда туж.

Туж лөбөтөмас да автотранспортас мунас 6621300 шат. Ти лыддит уна-ја мунö автотранспортас. Часөт лыддö уна-ја мунас туж лөбөтөмө? Мијан округын 156000 морт. Лыддö уна-ја виңасö өтик морт- былö мед бы туж куңас поңис ветлыны?

6. Быд автомобилъезиө 72% лоас колкозын. Ноко лыддö кыным автомобил лоасö колкозезелөн?

7. Гаражжез округас строитчöны виле быд рајон посаддезö. Карта-вылын лэсэт кытэн нија лоасэ?

8. Лэсэтэ округ карта вылын тужжесэ вiт годға план сөрти.

ВИЛЬ СОВКОЗ.

Јурлынскöј рајонын мијан округын виле организујтчэ совкоз. Му ужалан совкозлөн 50 сурс (50000) га. Совкоз медуна пондас вөдөитны лон, а сыбöрын ј пода.

Тулыс кежö лэбөтöны көңны 3000 га му, виңны 100 мөссез, да 25 гөгөр вэввез. Совкозын пондасö ужавны пыр 200 морт, гөрны —көңны во тулысгаң 50 трактор. пондасэ строитчыны керку, рабочөйез понда бараккөз 500 морт понда, баңа, клуб, ешö пондасö строитчыны вi керан завод контора, гараж, да лон керан завод.

Öни ужалöны совкозын 500—1000 морт нија пашна увтэ лэбөтöны му.

ЗАГАДКА. Вөршöрын пельтөм Макар кытсаөд. Öни аоныт вiеталö подкыввез да загадкаөз вөр жылө.

ӘШЫН КӨРТ ТУЈЛАҢ

Умәләг тујезным

Ңем і баитны,

Муні-кә зобгәтә,

Тресітә вем.

Арән і тулысөн—

Мунны ҥе петны:

Ңатән да гәппәзән

Тырём совсем.

Но тујјезтөм кадыс

Мәдә чулавны

Кутчим-ны уж бердә

Керам кокнөт.

Віөталім чорыта:

Віліс ольсавны

Волькыт да вескыт туј,

Кыз чышкәт.

Ветлі ме ҥеважын

Туј керам візә,

Кәдә ольсаләны

Кәрт тујлаң, јорт.

Сетчин ужалөмыс

Піжөмөн піжө,

Ужсә бергөтәны

Сотһа-мәд морт.

Шогмә канава віль,

Грунт чожа лебә,

Кістөны вевдөрас

Гаһа песәк.

Тујыс волькаміс мед

Езжык вәв ҥебыт

Тракторрез ветласө

Топалас сек.

Паскалө, ольсалө

Сылан кыв кылө,

Сорлаөіс зыкөн

Гожумга лун.

Тујлын ужалөгөз,

Горәнжык ылө!

Ужкөтчө уж вылө,

Ед сувтө дук!

Віль туј пырөтамө

Волькыт да вескыт,

Міјө көрттујлаң

Піскөтам өшын.

Јонжыка уж бердө—

Чожажык јештас,

Уж мјан піжө-на

Тырмас-на вын!

М Лјкачов.

Турксіб.

Неважын ми, чедэд, празнуитимө 13-өй во октябрскэј револуцсјаис. Вистав-лим кыщом ужын мијан ем доетіженноес, кыщэм недостатоккес. Ета дас кујим воө бура ми лебтим асеіным промышленноес, сіз-жө бура лебіс і селскөј көзайство. Разеөм важ заводдесө пабрікаесө, нач рөзөритөм көзайство, көда дәнзіс мијанлә вір-јуіс тсарсаң, ми керімә мөдпөв. Уна өнөз сувтөтим вил пабрікаез да заводдес.

Текетілнэј пабр'каез, кытөн керэны сітеч, матерјо да мукэд тор, мијан уна тсентралнэј промышленнөј рајонын, да Москваын. Клопок, кытіс керөны сітеч, мијандынын оз быдмө. Сіјө колэ важны Туркестаніс да СССР візір саяіс. Туркестанын клопок бура быдмө, но петкөтнытө сіјө сетчініс өддөн умөл, түүјез прак некыщом абуөс, түүјә шедны клопок-дынө токо верблүдөн, да і верблүднас пустыннезөт умөл мунны. Некытөн он аззы капмІ ва, а мунны көлө шуч шонді увтын.

Сөкыт петкөтны сетчініс клопок. Сіјөн і крессанаыс Туркестанын ешэ энэз көзісө асланыс му-вылын уна нан, мед бы сіјө јещажык пыртны Сібіріс. Пыртөмыс нанлөн сулалө өддөн дона. Нансө ед пыртны сетшэм жө сөкыт да дона, кыз петкөтны сетчініс клопок.

Мед-бы унажык да донтөмжык петкөтны Туркестаніс клопок, вīt воөа шланын перво-жө пондөтчісө нүэтны көртовэј түүј пустынаез-куза, Семіпалатінскөј карсаң стантсја Луговөјөз. Ета түүјс шусө: Туркестано-Сібірскөј көртовэј түүј, а жевытжык позэ шуны Турксіб.

1930 воын Турксіб-куза пондөтчісө котрасны кынымкө машіна, кэр лоас быддөс керөм түүјс, сек пондасө котрасны уна і нїја вajasө Туркестанө донтөм нан, а сетчініс петкөтасө донтөм клопок.

Көр Турксіб куза пондасө котрасны уна машінаез, нїја нэксө пондасө важны не Сібіріс, кыз өнөз керісө, а Казакстаніс. Ета лоас матынжык.

Өнөз сшө мијан государетво ваяіс уна клопок СССР візір саяіс, чапкіс зарнї капіталістезлэ. Оні, көр керісө етө түүј, чөжа пондас лебтісены клопок-вөдітөм. Среднөј Азіяын пондасө унажык да буржыка көзны агрономмезкөт, мед-бы лебтыны селсөј көзайство, коллектївизатсја-пыр. 16 партїјнөј сјезд-вылын.

Кузбышов јорт шуис сиз: „Туй текетил дыно кужло трактор пыр, промышленност лебтом-пыр.“ Токо сек мијан текетилној фабрикаез пондасо ужавны сулавтог і зарғы (золото) колтчас асланым кижын.“

Мыј вермас керны ета кортовј туй вит воон?

Көр инженеррез виқотисо быдос местаез Касакстанге, нија аззисо сетчин уна медној руда, көдөн Казакстан сулало мөдик местаын Урал бөрын. Уна ем сетчин евињеч, тсипк і сиз оқ.

Вит во бөрын Туркеиб куза пондасо кыскыны товаррез вил фабрикаезеан, да вил заводезеан, көда пондасо красујтчыны Туркестанскө, етеппезын. Чожа сек лебтисеас култура ны пемыт өтир коласын.

Аззө карта-вылын кытөн кујло Средној Азија, Туркестан да Казакстан? Виқотө кыт нуотом Туркеиб?

Емөс абу сетөн вөррез, јуез?

ВИТ ВЕЛОТЧИГ.

Өктө талун јуралиг сельсоветиг школаө велэтчигедес, комсомол јачејкаиғ, кооператсијаиг, колхозиг—і мөдиккез. Мөдө талун сја сорнитны быдөс велэтчэм-јылиг. Öтик жырјө быдөнныс өкөисө. Öгтис јуралиг собранно да пондөтис.

— Таво ыжит уж совет мөдө нуотны. Быдөс челаф 8-10 воа пондасө велөтны. Мыј мијан вөли оҗжык? Жын челаф велэтчө школаын, а мөд жын пукалө гортын. Ета жын челаф колтчыллис неграмотнөјө. Школаез ез тырмывлө. Школа школаөқ 7—10 км. вөли, а мукөд пыра: унажык. Көр 10 км. саяө локтас челаф? Оз лок. А өни: абу феревна, кыган вөли бы школаөқ 3 км. унажык. А мијан школаезын велөтчөны быдөс челаф? Абу. То виқотө: Бала-кок феревнаиг оз воллө 6, Бобунис—5, Көчиг—2 і сиз быд сельсовет папта 35 морт оз воллө. А поҗө-ја өни колтчыны неграмотнөјө, көр вил олан сотсиализм ми дорам. Колө мыјкө керны. Колө ваяөтны етө челаф. Ми уна-ни

байтл, но токо го оз локтө. да і лѣкпунттез-вылын оз велөтчө гыргө
јөз. Мі корам тіандө отсавны ета ыжыт ужын быдөс велөтчөмө.

Богтис велөтчиг байтны:

— Челаф мі јансөтам феревнаез сельсоветиг сыным торлө, кыным
міјан морт. Богтам өписоккез да кајам феревнаезас бригадезән. Кыт-
чөз быдөс ог ваятө челаф ог петө феревнаиг.

— Мі сетам кооператсјагаң кынымкө гуна гов челаф понда го-
рөтчиг јуралиг кооператсјаиг.

— Індам өтпыргө ешө виставны буржыка јөзлө школьнѣккөзөс да
пioneerрез, а сыбөрын кытис оз кајө індам мэдпырга.—Содтис комсомол
јачејкаиг.

Сіз і гижисә керны.

Бабун феревнаф кајисө pioneer-велөтчигөез Санко, Грїша да Ван-
ка јуасны быдөс-ја челаф велөтчэны школаын. Вазка котрагө ферев-
на кузас, чукөртэ өтїр Трїпан керэсә. Санко вїдө кїјас списоккез со-
ветсаң, а Грїша чїркјэ чөчкөм гумага, лөбөтчэ гїжны.

— Термаг, термаг Грїша. Вїдөт өтїрыс локтэны-нї—шуис Геңа.
Сы пораз сїбөтчиг этїк мужык.

— Но кыч тенө шудны?—

— Мыјлэ тенит?—паныт мужїк сылө.—Көркэ тај мамө да ајө
Јогорән шуэмаг.

— Ем, ем горөтчиг Геңа.

Өт мөдөрсаң локтэны өтїр pioneerрез-дынэ

— Мыј бөра волэм? Мыј гїждны—быд морт локтө да јуалэ.

— Кыным тенат гемјаыт Јогор?

— Сїзіма вөлісә. дынам токо квата—Јогор висталисә паныт.—Өтїк
кытэнкэ заводуын ужалэ. Мэдікыс ешэ учэт. Абу ужалисөез 11 вө то-
ко тэвнас тырас.

— Мыла-інэ зоныт оз кајлы школаас?

— Абу нїнкөммез—да ог тај ысты.

— Ныввет ыжытэ-ја?

— Öтїкыс пестуңнаон олэ Öндрей Петраын, а мэдыс ыжыт-нї.

— Кыным во пестуңнаытлө?

— Кык воон томжык вонысга.

— Сїја мыла-інэ оз кајлы?

Вак, вак серөмтчиг өтїрыс

— Мыса вїган, щөктөны і нывкаезлэ кајны, чїрзэ берсанас кыз
кынома Öндрей Петра.

— Гортын нылө колө печкыны—ван, ван вїсталис Олошїка.

— Киннэ пондас гортын ужавны быдӑс велӑтчасэ дак? рјакӑстис кјнкӑ бӑрғанас.

— Велӑтчыны колӑ быдӑнлӑ. Колӑ колӑ неграмотнӑйсэ, кыз не Ӗндрей Петралӑ. Сылэ токо колэ неграмотнӑйсӑ кыз гудыра ваын чері кызны, вӑсталис] Санко.

— Сіз, сіз Санко. Гіж быдӑс чельӑдӑс. Вон Олошкакыслӑн тожоед ныв ем, оз ветлӑт. Тіма-Васкалӑн пукалӑ гортас—чорыта вӑсталис ӑе-ревнаіе Сівку-Петра.

Сіз Грішу быд мортӑс јуалис, да гіжліс.

Ашынас дас пӑнӑер оӑ асывнас гӑрд дӑрапасӑн летчӑсӑ Бабунӑ. Сеналӑн кјјас нӑнкӑммез ӑшлӑм, а кыка нӑбӑтсӑны гуӑаез. Локтисӑ Бабунӑ да первождӑ пырӑсӑ Јогор-ордӑ.

— Но Јогор вӑјӑт мун нывтӑ. Мі натодӑл летчӑм школаган кӑјӑтны чельӑдӑсӑ. Вӑјӑт нӑнкӑммез вӑјӑм, гуӑаез колератсјасаӑ ӑетӑсӑ,— шуӑс Санко.

— А мыјӑнӑ керам. Вӑјӑт мы] керӑны. Горӑтчӑс Јогор.

— Ашын ед вермас кӑјӑнт. Меным некӑр вег велӑтныт.

— Мі ог ко-лӑ бӑ-ра-ным. Мун, мун вӑј,-ӑт-ӑтік эмэн вӑсталисӑ пӑнӑеррез.

— Ог му-нӑ ӑе-рев-на-іе сет-чӑд кыт-чӑд ог кӑј-јӑ-тӑ бы-дӑс чельӑд ве-лӑт-чыны,

Бергалӑс, бергалӑс Огрӑпен да некытчӑ лоӑс воштӑгны мунӑс вӑјӑтны ныв Петра ордӑс.

дыр колӑс пӑнӑеррезлӑ пукавны Олошка ордын. Некекыз ез леӑ нывсӑ. Санӑ пондыліс горӑтны, да ӑо токо кылӑ.

Ог леӑ. Ог леӑ. Печкыны кӑлӑ“

Пӑнӑеррез кутӑсӑ ӑтлаын горӑтны:

— Ог ко-лӑ ӑӑ-рӑе. Ка-јӑ-там. Шӑј пӑј лоӑс Олошка.

— Ен пык-ӑы бӑ рӑ. Кыв зы. Шко-ла ӑе-тӑ мыв-кыд вын. шко-ла ӑо-тӑ јӑз-лӑе ӑн.

Пукалӑ Анну полаӑ дорын кывзӑс, кывзӑс, да трӑк-брӑн пондӑс горзыны.

Ме мам ӑтлаын кӑја. Кӑт те мыј кер ог колтчы.

Ачыс кӑрӑн-верӑн пондӑс ӑктыны пагкӑм-

Лун шӑр гӑгӑрас ӑӑбӑтчӑ гӑрд дӑрапас увтын пӑнӑеррез школагынӑ. Ӗтлаын шӑрас лут-пет, лут-пет мунӑны вӑт велӑтчӑгсез.

ОТСАЛИСГЕЗ.

Јогороклэ тыріс дас во-ні, а мыгэрнас зонкаыс учітік—попузок код, бытэа муас быдмө. Велөтчэ сіја кујімэт во школаын. Мөјму гіж-сіс піөнерө. Оні школааныс зев бура ужалэ піөнерскэј отрјадын. Көр кытіс ен віқөт—піөнеррез, кыз кэзэввез візгөны-ветлэны, ужалөны, отсалэны і гырігвезлэ оті-мөді ужын.

— Талун піөнер отрјадлэн лөэ собраньө—вөглө ыжыт переменаэ жыріс жырө да гөрэглэ Јогорок. Партаез коласын, кыз по-сны чері гожумза лунө турун коласэт, кограэ, ізэвтэ челадыс. Кымө-рөн бусыс ветлө жырөвтис... Зык, дас пельшы оз кыв...

— Челаф, дугдэ. Не сігөжанінынэз-ед, віқө кыщэм бус лебтөм-ныг. Немвежөртэммес...—Быльнэјмоз. ваттэлаэбмэн пыріс Јогорок пер-вогодніккез жырө да сувтіс пызан дынө.

— Кыліт мыј вігталі?—Гөрөтчіс ешө: „дугдэ. кывзө.

Челаф казалисэ Јогорокліс пырэмсэ да эвзыштисэ. Јогор-ед нылэн ыжыт начальнік—председатель учкомын.

Токо эгнас Тулу-Гріш, кэда лыддігөсіс мед бэбэң первогөдніккез жырын, ез дугдө бэбалөміс. Кажэм партаезлас да четчалө, кыз көза кер бунтгезлэт. Огтэм эмсэ віла мөз, ачыс лок горшэн гөрэтө:

— Ура-а-а.. Ура-а-а... Кін естэн медыжыгыс? Ачым гөрд герој, быдэннысө вермі... Е-э э ј.—Чегчөвтис-бы мэт парта-вылө, көкыс ныл-діс до сунчісіс оңнајурэн партаез-коласас. Лебтігіс горзыны. Вөскыт щэкасіс кучіксэ кулыштөм вірэз. Челаф бералэны.

— Мыј командүјтін. Урайт туйэ-тај „гармоньаөн“ кутін орсны. Візэт віқөт, тырппет нужалісэ кыз гармоньа мек... Аслыс Грішулэ лоіс емек--горзэ і бералө. Челаф сэрэм сіз-жэ кіссэ эт мэдэрган.

— Ета-ед бэбыт тенэ сетчэз Грішу воштэ. Јэщажык колэ бэбавны... Сібэтчіс сы дынэ Јогорок да пондіс бајітны. Грішу нужөтіс тырппезсэ—сулалэ шы оз сет.

— Но, дак кывзэ челаф: талун колкозным вартэ, колэ отсавны. Велөтчэм бөрын быдөнным кајам гуна вылэ. Перво ветлэ гортаныт сојыштө, бөстө чарлаез колтаезсэ вундавны да өкгам школа-дынө. Кыліт? Учком петкөтіс-ні ета јыліс постановленьө: вігталіс керны суббөтнік.—Ез јешты Јогорок помавны ассіс багнісэ, челаф лебтісіс авзыны:

-- Кајам, кајам... Отсалам колкозлө. Пондам вундавны колтаез, көда вэввез вашөтлыны, кэда іқас стопа тальны...

— Сіз кө өкөө быдөнныт. Те, Тулу-Гріш, кајан жэ он?—јуалэ сы-ліс Јогорок.

— Каја, мыла наттэ ог, мөда вөлі... Ме сув сотны леҗча вадөр-дорө...—Бобгө нырувтас Гріш.

КЫЩӨМ КЫГАЕЗ КОЛО ЛЫДЫНЫ.

„Борд дөрапас,“ лезөм 1930 воө, гижөм Ликачов юрт. Ета кыгаын мытчалом кыз мунис гражданскөй война Лөг да Ошыб посаддез дынын. Ем мыз вылын сераышны, дивујтчыны да ошкыны гөрд геројезсө; көдна кижөн і кокөн тышкасисө советскөй власт понда, сеталисэ елмананыс чочкөм банфиттезлө да кызкынома буржујезлө. Кыга гижөм кокнит кылөн, кудожөкственнөја. Етө кыгаесө колө быдөнлө лыддыны.

„Комі рыттез,“ лезөм 1930 воө, гижөм Яков Яарков. Кыгаас уна матис кылөн гижөм, кыз чулөтны комі рыттез, спектакльез, кыз керны шумөвөј оркестррез, кыз вјетавны загадкаез, кывбуррез і мөдікө Лыддиган керкүө, комсомолскөй, нонерскөй јачөјкаезлө, том өтірлө етө кыгасө ыыр колө вјзны ас пизан вылын.

„Вил тужөт,“ лезөм 1930 воө гижөм Ликачов юрт. Кыга гижөм басөк вовја кылөн. Лыддигесө кокнита. Мытчалө кыз деревнаын мунө коллективизирүјтөм да классовөй пессөм кулаккөт. Етјјө кыгасө бура вермасо лыддыны медбөрја жырын велөтчисез:

„АРКИПОВА КОММУНА,“ лезөм 1929 воө, гижөм Трушков. Кыгаас вјеталэм, кыз өтјк зонка Паша ШКм велөтчөм бөрын аслас деревнаын остіс колхоз. Гижөм кыгаыс кокнит роч кылөн, гыріе шыпассезөн, емөе рисуноккез. Вермасө лыддыны велөтчисез учөтжык жыррезіе.

„КАК СТОПКА ВСУ ДЕРЕВНУ ГРАМОТЕ ВЫУЧИ,“ ета кыга гижөм рочкыв вылын дас кык воса зонка Стопа-јыліе, кыз сја велөтөм аслас деревнаын томөс і пөріебе лыддыны да гјжны. Көкјітај тужө лыддөтны сјјө кыгасө да велөртны быдөс гижөмөсө.

Челад, көр лыддат енө кыгаезсө да өтамөд коласаныт сорнытышат, гижө мјжанлэ, мыз адјіт кыгаезсөсө жоштөмсө да неколансө, мыз басөксө да бурсө і мыз тјјан сөрті колјс бы ешө кыгаезас содтыны. Гјжө! Вјдчисам.

Велөтчисез пыртө гортаныт грамотаө маммезнытө, сојезнытө, воннезнытө. Вөр кыскалјсез велөтчө грамотаө, керө бараканыт гөрд уголоккез лезө стенгазета.

Колкозниккез өта мөд бөрын вөлөн быд лун вәјөтө челад шкөлаө велөтчыны.

Совхозез і колхозез—мед ыжыт пыкөт советскөй властлөн деревнаын.

Паскөтам пессөм бјурократизмөн аппаратын мјжан организатөјаезын.

Паскытжык шепство рабочөјезлөн советскөй организатөјаез вылын.

дон 25 коп.

дон гіжеом вылө,
годкежө 2 р. 50 коп. 6 м. 1 р. 30 в.
_____ 3 м. 70 коп. _____